

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

І. В. Кучера

СОЦІОЛОГІЯ:

навчально-методичний посібник
для студентів галузі знань 0203 «Гуманітарні науки»
напряму підготовки
6.020303 «Філологія»

Івано-Франківськ
2012

УДК 316
ББК 60.5
К 95

Рекомендовано до друку вченою радою філософського факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 6 від 22 лютого 2012 р.).

Рецензенти:

Гайналь Т. О., кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Штерн В. Ю., кандидат історичних наук, доцент кафедри політології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Кучера І. В.

К 95 Соціологія: навчально-методичний посібник для студентів галузі знань 0203 «Гуманітарні науки» напряму підготовки 6.020303 «Філологія» / І. В. Кучера. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – 72 с.

Навчально-методичний посібник містить програму курсу, плани семінарських занять, тестові завдання, термінологічний словник, контрольні запитання та завдання для самостійної роботи студентів, які можуть бути корисними під час вивчення дисципліни в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

УДК 316
ББК 60.5

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ	6
2. ПРОГРАМА КУРСУ	7
3. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	11
4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	41
5. ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	45
6. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ „СОЦІОЛОГІЯ”	60
7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ	62
8. ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ І ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	66
9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	68

ПЕРЕДМОВА

Сучасна соціологія – це система соціальних знань, дослідницьких технологій, методик, за допомогою яких вона охоплює особливий аспект суспільства: соціальну реальність, процеси і явища соціального життя людей, інші соціальні сфери. Особливе місце соціології в системі соціальних і гуманітарних наук полягає в тому, що вона формує у майбутніх фахівців соціологічне мислення та культуру, здатність правильно сприймати соціальні процеси, які відбуваються у світовому співтоваристві та сучасному українському суспільстві, сприяє формуванню знань про соціальну дійсність та пояснює логіку процесів соціального розвитку. Знання дисципліни сприятимуть зростанню рівня фахової компетентності спеціалістів соціогуманітарного профілю, слугуватимуть передумовою застосування набутих студентами теоретичних знань у практичній площині реальних соціокультурних умов та обставин.

Даний навчально-методичний посібник призначений насамперед для того, щоб допомогти студентам отримати необхідний інформаційний і довідковий матеріал, закріпити набуті знання та навички. Він містить програму курсу, плани семінарських занять, тестові завдання, термінологічний словник, контрольні запитання та завдання для самостійної роботи студентів, які можуть бути корисними під час вивчення дисципліни в умовах кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Метою вивчення курсу є підвищення рівня світоглядної і гуманітарної підготовки студентів шляхом оволодіння знаннями про соціальні зв'язки і відносини, способи їх організації, закономірності формування і розвитку.

Визначена мета реалізується шляхом розв'язання наступних **завдань**:

- сформувати у студентів цілісне уявлення про специфіку соціологічного знання, історію зарубіжної і вітчизняної соціології, перспективи її подальшого розвитку;
- розвинути у студентів вміння теоретично осмислювати й аналізувати соціальні явища та процеси, які відбуваються у світовому співтоваристві і сучасному українському суспільстві;
- виробити у майбутніх спеціалістів навички організації і проведення конкретно-соціологічних досліджень та використання їх результатів у практичній діяльності.

У процесі вивчення курсу „**Соціологія**” студенти повинні:

знати:

- основні етапи розвитку світової та вітчизняної соціологічної науки;
- понятійно-категоріальний апарат соціології;
- зміст основних соціологічних теорій;
- закономірності функціонування і розвитку суспільства;
- особливості соціологічного підходу до вивчення особистості, сім'ї, культури і освіти;

- специфіку соціально-трудо­вих відносин в умовах ринкової трансформації;

- методологічні і методичні підходи до організації соціологічних досліджень.

ВМІТИ:

- розкрити сутність основних понять, категорій соціології;
- аналізувати соціальні явища та процеси, які відбуваються в світовому співтоваристві та сучасному українському соціумі;

- охарактеризувати процес трансформації сучасного українського суспільства, джерела і види соціальних змін, що в ньому, відбуваються;

- використовувати на практиці результати соціологічних досліджень;

- застосовувати соціальні технології в майбутній роботі задля покращення соціально-психологічного клімату в колективі та розв'язанні міжособистісних і трудових конфліктів.

Форми поточного контролю:

- оцінювання засвоєного змісту матеріалу семінару, тобто усне і письмове опитування на семінарських заняттях (з виставленням балів – за п'ятибальною шкалою);

- оцінювання творчих, пошукових завдань, доповідей, реферативних повідомлень;

- оцінювання контрольних робіт.

Вид підсумкового контролю: залік у письмово-усній формі.

1. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Кількість годин, відведених на		
	лекції	семінари	самостійна робота

Тема 1. Соціологія як наука:	2	2	5
Тема 2. Історія становлення та розвитку соціології	4	2	8
Тема 3. Суспільство як соціальна система	2	2	5
Тема 4. Соціологія особистості	2	2	5
Тема 5. Соціологія сім'ї	2	2	5
Тема 6. Соціологія культури і освіти	2	2	5
Тема 7. Соціологія праці та зайнятості	2	2	6
Тема 8. Теорія, методика і техніка організації та проведення соціологічного дослідження	2	2	8

Всього за видами роботи	18	16	47
Усього	81		

2. ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Соціологія як наука

Поняття соціології: об'єкт та предмет її дослідження. Структура соціологічної науки. Фундаментальний і прикладний, теоретичний і емпіричний рівні соціології. Макро- і мікросоціологія.

Методологічні основи соціології як науки. Методи соціального пізнання. Порівняльно-історичний, системно-структурний, соціально-типологічний та соціально-генетичний методи в соціології. Принципи вивчення соціальних процесів: об'єктивність, історизм, системний підхід. Соціальні закони: загальні і специфічні. Категорії соціології.

Гносеологічні (теоретико-пізнавальна, світоглядно-ідеологічна) та соціальні (практично-перетворювальна, прогностична, організаційно-технологічна, гуманістична, критична, соціального управління) функції соціології. Значення соціології як науки для розв'язання проблем наукового управління суспільством, соціально-економічних і політичних перетворень на шляху модернізації українського суспільства.

Місце соціології в системі суспільних та гуманітарних наук. Взаємозв'язок соціології з філософією, історією, політологією, психологією, економічною теорією

Тема 2. Історія становлення та розвитку соціології

Найважливіші етапи становлення соціологічних знань: протосоціологічний, академічний, сучасний.

Передумови виникнення соціології як науки. Міфологія як спосіб відображення соціальної реальності. Проблеми суспільства та соціального пізнання у працях античних мислителів: Демократа, Платона, Аристотеля. Соціальні знання епохи Середньовіччя і Відродження. Соціальні утопії Т. Мора і Т. Кампанелли. Вчення Н. Макіавеллі. Теорія природного права і суспільного договору Т. Гроція, Т. Гоббса, Б. Спінози.

Становлення і розвиток соціології у ХІХ ст. О. Конт як засновник соціології. Органістська школа в соціології. Соціал-дарвіністський (Л. Гумпловуич, А. Смолл), расово-антропологічний (Ж. Гобіно, Х. Чемберлен) та географічний (Ф. Ратцель, Г. Бокль, Ш. Монтеск'є) напрями в соціології. Соціальна теорія марксизму.

Психологічні напрями в соціології. Концепція „психології натовпу” Г. Леона. Теорія малих груп і „дзеркального Я” Ч. Кулі. Теорія інстинктів соціальної поведінки У. Мак-Дугала. Формальна соціологія Г.Зіммеля та Ф. Тьонніса. Теорія соціальної дії та ідея „розуміючої соціології” М. Вебера. Типологія суспільних форм Е. Дюркгейма.

Особливості розвитку соціології у ХХ ст. Структурні (функціоналістські, конфліктні) та інтерпретативні (теорія символічного інтеракціонізму, феноменологія, етнометодологія, теорія соціального обміну)

парадигми в соціології. Інтегральна соціологія П. Сорокіна. Емпірична соціологія: Чиказька, Колумбійська і Гарвардська школи.

Історія становлення та розвитку соціології в Україні. Спроби осмислення соціального буття в період Київської Русі. Ідея природного права та суспільного договору С. Оріховського. Соціальна філософія Г. Сковороди. Розвиток суспільно-політичної думки у ХІХ ст.: М. Драгоманов про еволюцію і революцію, соціально-історичні погляди М. Костомарова, теорія плюралізму М. Ковалевського, О. Потебня, І. Франко. Історико-соціальний метод М. Грушевського. Сучасна українська соціологія.

Тема 3. Суспільство як соціальна система

Соціологічні уявлення про суспільство. Системний підхід до вивчення суспільства. Типи суспільства. Базові компоненти соціального життя: соціальна дія, соціальна взаємодія, соціальні відносини. Норми і санкції як структурні елементи соціального контролю. Первинні і вторинні соціальні групи. Соціальні інститути, їх типи та функції.

Поняття соціальної структури суспільства. Соціальні статуси, соціальні ролі, соціальні групи, соціальні організації, соціальні інститути як основні елементи соціальної структури суспільства. Соціально-класова структура суспільства.

Соціальна нерівність та соціальна стратифікація. Дохід, освіта, влада і престиж як основні критерії стратифікації. Види стратифікації (економічна, політична, професійна). Функціональне пояснення нерівності в теорії стратифікації К. Девіса та У. Мура. Історичні типи соціальної стратифікації: рабство, каста, стан, клас. Поняття „середній клас”, його критерії та функції.

Соціальна мобільність та її види: горизонтальна і вертикальна, висхідна і нисхідна, індивідуальна і колективна, внутрішньогенераційна і міжгенераційна. Концепція вертикальної мобільності П. Сорокіна.

Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства. Маргіналізація.

Тема 4. Особистість у системі соціальних зв'язків

Соціологія особистості. Ключові поняття і категорії соціології особистості: людина, індивід, особистість, індивідуальність. Характерні риси особистості. Періодизація розвитку особистості (за А. Еріксоном). Структура особистості та її компоненти (П. Сорокін, З. Фрейд). Потреби, інтереси, мотиви та ціннісні орієнтації.

Соціалізація особистості, її етапи. Структура соціалізації: адаптація, інтеріоризація, формування особистості. Агенти соціалізації. Ресоціалізація особистості в умовах трансформації суспільства.

Рольові теорії особистості (Ч. Кулі, Д. Мід, Р. Мертон). Соціальний статус. Соціальна роль. Міжособистісні та внутрішньоособистісні рольові конфлікти.

Поняття „соціальний тип особистості”. Типології особистості (В. Ядов, Е. Фромм, Р. Дарендорф).

Тема 5. Соціологія сім'ї

Сім'я як соціальний феномен. Поняття „сім'я” та „шлюб”. Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група. Категорії соціологічного дослідження сім'ї: умови життя, структура сім'ї, життєвий цикл сім'ї.

Основні форми сім'ї та різновиди шлюбу (нуклеарна і розширена сім'я; моногамія і полігамія, груповий шлюб; патріархальні і матріархальні родини, егалітарна сімейна система).

Функції сім'ї: виховна, господарсько-побутова, економічна, первинного соціального контролю, духовного спілкування, соціально-статусна, дозвільна, емоційна, сексуальна.

Проблеми сучасної сім'ї, тенденції розвитку та демографічна політика.

Тема 6. Соціологія культури і освіти

Поняття культури та особливості її дослідження в соціології. Еволюція уявлень про культуру. Основні сфери прояву людської культури та рівні її соціологічного дослідження.

Базисні елементи культури: цінності (смисложиттєві цінності, цінності суспільного визнання і покликання, цінності міжособистісного спілкування, вітальні, демократичні та партикулярні цінності), норми, санкції, соціокультурні зразки поведінки (звичаї, обряди, традиції), соціокультурні уявлення, поняття, мова, соціально-культурне середовище.

Внутрішня структура культури та її форми: загальнолюдська культура, суперкультура, субкультура, контркультура, девіантна культура, особистісна культура. Функціональні культури: професійні, територіальні, статево-вікові. Культурні конфлікти. Етноцентризм та культурний релятивізм. Культурні універсалиї. Народна й елітна культура. Масова культура. Соціальні функції культури.

Зміст і роль освіти в житті суспільства. Навчання як соціокультурна діяльність. Соціальні функції і мета освіти. Соціологічні дослідження системи освіти в Україні, шляхи її вдосконалення.

Специфіка соціокультурної ситуації в Україні. Нова соціально-культурна реальність в Україні та її ознаки.

Тема 7. Соціологія праці та зайнятості

Соціологія праці та зайнятості як спеціальна соціологічна теорія. Особливості соціологічного підходу до вивчення праці: об'єкт, предмет і методи досліджень соціології праці. Функції соціології праці як сукупність науково-пізнавальних (відкриття нових знань, прогнозування) та

інституційних (рекомендації органам управління, підготовка кадрів) цілей діяльності фахівців.

Праця як соціологічна категорія. Поняття „характер праці” та „зміст праці”. Форми праці: фізична і розумова, репродуктивна і творча, проста і складна, виконавська і управлінська, некваліфікована і кваліфікована. Ставлення до праці як найважливіша ознака характеру праці. Поняття змістовності праці.

Структура мотиваційного процесу (потреби, інтереси, мотиви, цінності). Теорії мотивації у західній соціології. Теорія ієрархії потреб А. Маслоу, двофакторна теорія мотивації Ф. Герцберга, теорія потреб Макклелланда, теорія стилів управління Д. Макгрегора. Поняття стимулу, їх класифікація. Характеристики ефективної системи стимулювання.

Трудова мобільність. Форми трудової мобільності: професійно-кваліфікаційна, територіальна, галузева, внутрішньо-організаційна, групова та індивідуальна. Трудова кар’єра. Бюрократичний, професійний і підприємницький типи трудової кар’єри. Соціальне значення трудової кар’єри.

Тема 8. Теорія, методика і техніка організації та проведення соціологічного дослідження

Сутність соціологічного дослідження та його різновиди. Етапи соціологічного дослідження. Формулювання проблеми дослідження. Програма соціологічного дослідження і її основні компоненти. Методологічний компонент програми дослідження та його зміст: формулювання теми, мети і завдань дослідження, визначення предмета і об’єкта дослідження, інтерпретація і операціоналізація понять, висування і перевірка гіпотез.

Стратегічний і робочий плани соціологічного дослідження.

Вибірковий метод у соціологічному дослідженні. Види вибірки. Обґрунтування вибірки. Репрезентативність. Способи побудови вибірки.

Опитування як метод збору соціологічної інформації. Критерії якості даних різних видів опитування. Анкетування та інтерв’ю як різновиди опитування. Соціометричне дослідження: мета, методика, обробка і інтерпретація даних. Спостереження: види, програма, підготовка спостерігача. Аналіз збору документів як метод соціологічного дослідження. Класифікація документів. Проблема якості документальної інформації. Кількісний (контент-аналіз) зміст документів. Експеримент.

Аналіз даних і узагальнення результатів соціологічного дослідження. Оформлення звіту про дослідження.

3. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Соціологія як наука

План:

1. Соціологія як наука про суспільство: об'єкт і предмет дослідження.
2. Поняття соціального закону. Система категорій соціології.
3. Структура і функції соціології.
4. Зв'язок соціології з іншими науками.

Основна література

1. Дворецька Г. Соціологія: навч. посіб. / Г. Дворецька. – КНЕУ, 1999. – 338 с.
2. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
3. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Везомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
4. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.
5. Піча В. Соціологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ-2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.
6. Попова І. Соціологія. Пропедевтичний курс: підручник для студентів вищих навч. закл. / І. Попова. – 2-ге вид. – К.: Тандем, 1998. – 272 с.
7. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
8. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
9. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. / Є. Сірий. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
10. Соціологія: підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
11. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.
12. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
13. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
14. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Вебер М. Основные социологические понятия / М. Вебер // М. Вебер. Избранные произведения. – М.: Политиздат, 1990. – С. 601-628.

2. Руткевич М. О предмете социологической науки: три методологических вопроса / М. Руткевич // Социологические исследования. – 1991. – №7. – С. 25-37.

3. Ядов В. Размышления о предмете социологии / В. Ядов // Социологические исследования. – 1990. - №2. – С. 3-17.

Термінологічний словник

Галузеві соціологічні теорії – галузі соціологічного знання, які постають на межі власне між соціологією та іншими науками: економікою, правознавством, політологією, наукознавством.

Загальні соціологічні теорії – теорії, які розкривають сутнісні моменти розвитку суспільства і в цілому історичного процесу.

Категорії соціології – загальні поняття, які віддзеркалюють суттєві сторони її предмета, розкривають механізм прояву законів і закономірностей, які нею вивчаються.

Методи соціології – системний спосіб досягнення теоретичного та практичного результату з метою одержання нової інформації для пізнання соціальної реальності.

Соціальна дія – форма або спосіб розв'язання соціальних проблем і суперечностей, основою яких є зіткнення інтересів основних соціальних сил суспільства.

Соціальна система – складноорганізоване, цілісне утворення, основними елементами якого є люди, їх зв'язки та взаємовідносини, а також соціальні інститути та організації, соціальні групи та спільноти, норми та цінності, що надають функціонуванню системи впорядкованого характеру.

Соціальна спільнота – сукупність людей, що об'єднані тривалими соціальними зв'язками й відносинами, які склалися історично і мають низку спільних ознак, що надають їм неповторної своєрідності.

Соціальна теорія – комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення соціальних процесів і явищ.

Соціальне – це сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин, що формуються в процесі спільної діяльності індивідів чи спільнот за конкретних умов і виявляються в їхніх стосунках, ставленні до свого місця в суспільстві, явищ і процесів суспільного життя.

Соціальне явище – будь-який прояв відносин, подія, випадок.

Соціальний інститут – форма організації і засіб здійснення спільної життєдіяльності людей.

Соціальний процес – послідовна зміна станів або рух елементів соціальної системи та її підсистем, будь-якого соціального об'єкта.

Соціальні відносини – відносини між окремими людьми, соціальними групами, які беруть неоднакову участь в економічному, політичному і духовному житті, мають різний соціальний статус, спосіб життя, джерела і рівні доходів, особистого споживання.

Соціальні закони – відносно сталі і систематично відновлювані зв'язки та відносини між соціальними суб'єктами.

Соціологічне знання – знання про основні закономірності функціонування й розвитку суспільства та його підсистем.

Соціологічні теорії середнього рівня – соціологічні теорії, які знаходяться між теоретичними і емпіричними дослідженнями і забезпечують взаємозв'язок між ними в межах окремих галузей соціології.

Соціологія – наука про суспільство як єдину цілісну соціальну систему, соціальні відносини та соціальну поведінку людей.

Спеціальні соціологічні теорії – галузі соціологічного знання, які вивчають, насамперед, окремі соціальні спільноти у їх конкретному стані, соціальні інститути та соціальні процеси.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте спільні та відмінні риси об'єкта та предмета соціології як науки.
2. Які особливості категорії „соціальне” в соціології?
3. За якими критеріями класифікують соціологічні закони?
4. Як взаємодіють різні елементи структури соціологічного знання?
5. Чим відрізняються макро- і мікросоціологічні теорії?
6. Обґрунтуйте загальнонаукові принципи, на яких базуються соціологічні знання.
7. Які основні завдання соціологічної науки на сучасному етапі? Чим вони зумовлені?
8. У чому суть основних функцій соціології?
9. Охарактеризуйте взаємовідносини соціології з іншими науками про людину і суспільство?
10. Чому соціологію називають міждисциплінарною наукою?

Творчі завдання

1. Намалюйте у вигляді концентричних кіл схему співвідношення обсягів таких понять:

- загальна соціологічна теорія;
- гіпотези емпіричних досліджень;
- соціологія;
- соціологія особистості;
- теорія соціальної стратифікації;
- соціологія культури;
- соціологія праці;
- соціологія молоді.

2. Знайдіть відповідність між поняттям та дефініцією:

Поняття:

- а) соціологія;
- б) категорія;
- в) предмет соціології;
- г) об'єкт соціології;

- д) соціальні відносини;
- е) соціальний закон;
- є) теоретико-пізнавальна функція;
- ж) світоглядно-ідеологічна функція.

Дефініції:

1. Об'єктивний і повторюваний причинний зв'язок між соціальними явищами і процесами, які виникають внаслідок масової взаємодії людей.
2. Суспільство як цілісна соціальна реальність, сукупність соціальних зв'язків і соціальних відносин.
3. Відображення якісної конкретності та цілісності досліджуваного об'єкта, суттєвих властивостей, рис, характеристик, можливостей його розвитку і вдосконалення.
4. Самостійний, специфічний вид суспільних відносин, які виражають діяльність соціальних суб'єктів, зумовлену їх неоднаковим становищем у суспільстві та роллю в суспільному житті.
5. Діяльність особи, соціальних спільнот та різних верств людей у суспільному житті, або реальна суспільна свідомість.
6. Наука про становлення, розвиток, функціонування суспільства, його елементів, соціальних відносин і соціальних процесів, про механізми і принципи їх взаємодії.
7. Функція, спрямована на забезпечення наукової дискусії між концепціями, поширення наукової ідеології, формування соціологічного стилю мислення, підготовку компетентних спеціалістів, глибоке, всебічне засвоєння ними наукової ідеології.
8. Функція, спрямована на вироблення нового соціологічного знання, пов'язана з вивченням закономірностей соціального розвитку.

Тема 2. Історія становлення та розвитку соціології

План:

1. Становлення і розвиток класичної соціології.
2. Сучасна західна соціологія: основні проблеми та напрями.
3. Українська соціологічна думка кін. XIX – поч. XX ст.
4. Соціологія радянського періоду.
5. Українська соціологія сьогодні: стан, проблеми, перспективи.

Основна література

1. Дворецька Г. Соціологія: навч. посіб. / Г. Дворецька. – КНЕУ, 1999. – 338 с.
2. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
3. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Вerezомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
4. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.

5. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.
6. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
7. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
8. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. / Є. Сірий. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
9. Смелзер Н. Социология: Пер с англ. / Н. Смелзер. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
10. Современная западная социология. Словарь / сост. Ю. Давыдов, М. Ковальова, А. Фоменков. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
11. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
12. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О.Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.
13. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
14. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
15. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Арон Р. Етапи розвитку соціальної думки / Р. Арон. – К.: Юніверс, 2004. – 688 с.
2. Вебер М. Избранные произведения: пер с нем. / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Захарченко М. В. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.) / М. В.Захарченко, О. І. Погорілий. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
4. История социологии в Западной Европе и США: учеб. для вузов / отв. ред. Г. В. Осипов. – М.: Изд. группа Норма – ИНФРА, 1999. – 576 с.
5. История теоретической социологии. Т. 1,2 / сост. и ред. Ю. Давыдов. – М.: Канон, 1997. – Т. 1. – 496 с. – Т. 2. – 560 с.
6. Кравченко А. И. История зарубежной социологии: учеб. пособ. для ВУЗов / А. И. Кравченко. – М.: Культура, Академический проект, 2005. – 704 с.
7. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття: посіб. / І. О. Погорілий. – К.: Либідь, 1996. – 224 с.
8. Соціологічна думка України: навч. посіб. / М. В. Захарченко, В. Ф. Бурлачук, М. О. Молчанов та ін. – К.: Заповіт, 1996. – 424 с.

Термінологічний словник

Академічний (класичний) етап розвитку соціології – соціологічні знання ХІХ – першої чверті ХХ ст.

Академічний період української соціології – розвиток української соціологічної науки з 60-х рр. XIX ст. до 20-х рр. XX ст.

Аномія – стан суспільства, за якого відсутнє чітке моральне регулювання поведінки людей.

Етнометодологія – різновид феноменологічної соціології, яка сформувалася у 60-х рр. XX ст. і ґрунтується на постулаті про локальне виробництво соціального світу.

Індустріальна соціологія – галузь соціології, яка вивчає соціальну структуру і соціальні відносини в індустріальному виробництві.

Конфліктологія – наука про конфлікти, теоретичний підхід, згідно з яким соціальне життя утворене групами та індивідуальностями, які борються чи конкурують одне з одним через різні ресурси та нагороди, що є результатом особливих розподілів багатства, влади і престижу в суспільствах та інших соціальних системах.

Концепція – система взаємопов'язаних і сумісних поглядів на певні явища і процеси, спосіб їх розуміння і трактування; головна ідея певної теорії.

Парадигма – певний ціннісно-нормативний підхід, який визначає кут зору, крізь призму якого відстежуються, аналізуються та узагальнюються соціальні явища та процеси.

Протосоціологічний етап розвитку соціології – розвиток соціологічної думки з найдавніших часів до XVIII ст.

Протосоціологічний період української соціології – розвиток соціологічної думки з IX ст. до середини XIX ст.

Радянський період української соціології – розвиток української соціології в 20 – 80-х рр. XX ст.

Символічний інтеракціонізм – інтерпретативна парадигма, яка зводить зміст соціальних процесів до взаємодії індивідів у групі і суспільстві.

Солідарність соціальна – зв'язність або ступінь зв'язаності, яка проявляється у суспільстві, соціальній спільноті або групі.

Соціальна динаміка – теорія суспільного прогресу, яка вивчає закони розвитку соціальних систем і їх зміни.

Соціальна дія – дія, яка співвідноситься з діями інших осіб і орієнтується на них.

Соціальна думка – сукупність абстрактних загальних підходів до оцінювання сутності і змісту соціальних фактів, явищ та процесів, тенденцій та закономірностей суспільного розвитку.

Соціальна статика – теорія суспільного порядку, яка вивчає умови і закони функціонування суспільної системи.

Соціальний факт – дії, вчинки і характеристики поведінки людей, соціальних груп, матеріальні і духовні продукти людської діяльності.

Структуралізм – напрям сучасної соціології, який надає пріоритет структурному методу пізнання всіх явищ і процесів соціального світу.

Сучасний етап розвитку соціології – розвиток соціологічної науки з XX ст. по теперішній час.

Сучасний етап української соціології – розвиток української соціологічної науки з початку 90-х рр. ХХ ст. по теперішній час.

Технократизм – напрям в соціології, згідно з яким сучасне суспільство регулюється принципами техніко-організаційної реальності, носіями якої є інженери, організатори виробництва, експерти.

Функціоналізм – один з напрямів макросоціологічного підходу до аналізу і розуміння суспільства, згідно з яким суспільство – єдиний організм, який складається із взаємозалежних елементів, що виконують певні функції.

Контрольні запитання та завдання

1. Яка роль О. Конта та Г. Спенсера у становленні соціології?
2. Розкрийте суть концепції „соціологізму” Е. Дюркгейма.
3. Охарактеризуйте внесок К. Маркса у розвиток соціології.
4. Хто є автором методу розуміння і віднесення до цінностей? У чому суть цього методу?
5. Що таке „парадигма” в соціології?
6. Зробіть порівняльний аналіз соціологічних концепцій Т. Парсонса та Р. Мертона.
7. Чи можуть соціальні конфлікти відігравати позитивну роль у розвитку суспільства?
8. Охарактеризуйте основні етапи розвитку соціологічної думки в Україні.
9. Чим зумовлене неоднакове ставлення до соціології у демократичних і тоталітарних державах?
10. У чому полягають особливості розвитку вітчизняної соціології ХХ ст.?

Творчі завдання

1. Складіть кросворд. Для цього напишіть прізвище будь-якого вченого, що займався дослідженням проблем соціології. На кожну букву його прізвища запропонуйте прізвище іншого вченого-соціолога.

2. Знайдіть відповідність між вказаними напрямками соціології ХІХ-ХХ ст. та запропонованими ідеями:

2.1. Існує безпосередній зв'язок соціального становища окремих людей та їх груп за анатомофізіологічними ознаками людини (розмір і форма черепа, зріст, колір волосся). Білій расі належить монополія на розум, лише вона здатна організувати цивілізоване життя.

2.2. Соціальний розвиток ототожнюється з біологічною еволюцією; декларується принцип природного відбору, а соціальний прогрес розглядається як довічна боротьба за існування, що дає шанс найсильнішому продовжити свій рід.

2.3. Суспільство – складна система, частини якої (підсистеми) тісно пов'язані між собою і виконують спеціалізовані функції.

Соціум існує виключно на основі домовленості з приводу суспільних цінностей та норм.

2.4. Державна влада має належати технічним спеціалістам (інженерам, технікам організаторам виробництва, ученим), які тільки й здатні приймати політичні рішення на справжній науковій основі і в інтересах всього суспільства.

В ієрархічній структурі суспільних відносин фундаментом є технологічні, науково-технічні відносини, а над ними надбудовуються соціально-політичні, духовні відносини.

2.5. В основі соціального життя лежать інтереси. Будь який соціологічний аналіз має цінність лише в тому випадку, коли він торкається боротьби за владу між конфліктуєчими класами, між тими, хто управляє, і тими, ким управляють.

2.6. Соціальна реальність настає для суб'єктів дії як існуючий до них інтерсуб'єктивний світ.

Лише завдяки вихованню і навчанню, нагромадженню досвіду, взаємодії з оточуючим світом людина може долучитися до цього світу, що дозволяє їй ставити перед собою реальні цілі і завдання.

2.7. Суспільство є первинним щодо індивіда. Існують соціальні структури, які не спостерігаються і на яких базуються соціальні феномени, що спостерігаються.

Об'єктивність в соціумі представлена мовою, в якій структури (людський розум, суспільство) існують і функціонують споконвічно і формуються незалежно від волі і бажання людей.

2.8. Політичні і соціальні явища обумовлюються географічними умовами (клімат, флора, фауна, характер місцевості, розташування країни, її розмір тощо).

2.9. Змістом соціальних процесів є взаємодія індивідів в групі і суспільстві. Індивід з'єднується з суспільством через взаємозв'язок з іншими людьми. Спілкування між людьми здійснюється за допомогою особливих засобів-символів (жест, мова, знак).

напрями:

• географічна школа (Ш. Монтеск'є, Г. Бокль, Л. Мечніков, Ф. Ратцель)

• конфліктологія (Ч. Мілс, Л. Козер, Р. Дарендорф, К. Боулінг)

• расово-антропологічний напрямок (Ж. Ляпуж, Ж. Гобіно, О. Аммон)

• символічний інтеракціонізм (Дж. Мід, Г. Блумер, Е. Гоффман)

• соціал-дарвінізм (Г. Спенсер, Л. Гумплович, У. Самнер)

• структуралізм (К. Леві-Строс, Ж. Лакан, Ч. Пірс)

• технократизм (Т. Веблен, Д. Белл, Й. Масуда)

• феноменологія (Ч. Кулі, А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман)

• функціоналізм (Т. Парсонс, Р. Мертон)

Тема 3. Суспільство як соціальна система

План:

1. Поняття про суспільство та його типи.
2. Соціальна структура суспільства: основні види та елементи.
3. Соціально-класова структура суспільства.
4. Теорія соціальної стратифікації. Характерні риси стратифікації сучасного українського суспільства.

Основна література

1. Дворецька Г. Соціологія: навч. посіб. / Г. Дворецька. – КНЕУ, 1999. – 338 с.
2. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
3. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Верезомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
4. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.
5. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.
6. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
7. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
8. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. / Є. Сірий. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
9. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
10. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О.Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.
11. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
12. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
13. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура / Э. Гидденс // Социологические исследования. – 1992. - №11. – С. 107-121.
2. Іващенко О. Про анатомію економічної нерівності в сучасній Україні: соціологічні дослідження / О. Іваненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. - №4. – С. 29-55.
3. Катаєв С. Сучасне українське суспільство: навч. посіб. / С. Катаєв. – К.: Цент навчальної літератури, 2006. – 200 с.

Термінологічний словник

Аскрипція – просування соціальними сходами завдяки зовнішнім, незалежним від індивіда властивостям (соціальному становищу, фізичним даним).

Бідність – неможливість через брак коштів підтримувати спосіб життя, який вважається нормальним та звичним для даного суспільства.

Внутрішньогенераційна мобільність (інтрагенераційна) – висхідна або нисхідна мобільність окремої людини впродовж її життя.

Інтенсивність мобільності – кількість індивідів, що змінюють соціальні позиції у горизонтальному та вертикальному напрямі за певний проміжок часу.

Клас соціальний – велика соціальна група, яка об'єднує людей з принципово спільним соціально-економічним і політичним статусом, елемент соціально-стратифікаційної системи.

Маргінали – нетипові представники своєї спільноти, які формують власне соціальне середовище, свою субкультуру, до певної міри дистанціюючи від своєї соціальної верстви.

Міжгенераційна мобільність (інтергенераційна) – рух індивіда по соціальній шкалі між різними поколіннями.

Постіндустріальне суспільство – суспільство, яке ґрунтується на інформаційно-комп'ютерній цивілізації, а технологічну основу якого складають знання та інформація.

Соціальна мобільність – рух індивідів між різними соціальними позиціями впродовж якого вони здійснюють перехід від однієї соціальної групи до іншої.

- **горизонтальна мобільність** – передбачає перехід індивідів з однієї соціальної групи до іншої без зміни соціального статусу;
- **вертикальна мобільність** – передбачає перехід індивіда з однієї групи до іншої зі зміною соціального статусу.

Соціальна роль – очікувана поведінка, що асоціюється з певним статусом.

Соціальна стратифікація – ієрархічно організована структура соціальної нерівності, яка існує в певному суспільстві в певний історичний період.

Соціальна структура – сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою упорядкованих соціальних спільнот, груп, а також відносин між ними.

Соціальний статус – це комплекс соціальних ознак, які всебічно характеризують становище особистості або цілої групи у всіх основних сферах життя суспільства:

- **статус визначений** – соціальне становище, визначене людині за народженням або безпосередньо внаслідок родинного походження;
- **статус набутий** – отримання соціального положення завдяки власним зусиллям, особисто у відкритому змаганні з іншими, у процесі конкуренції.

Соціальні зміни – зміни в моделях культури, соціальної структури, соціальної поведінки:

- **структурні соціальні зміни** – зміни, які торкаються структур різноманітних соціальних утворень;
- **процесуальні соціальні зміни** – зміни, що торкаються соціальних процесів, ті, що відбуваються у сфері соціальних взаємодій та взаємовідносин різноманітних утворень: спільностей, інститутів, організацій, індивідів;
- **функціональні соціальні зміни** – зміни, що торкаються різноманітних функцій соціальних систем, інститутів, організацій;
- **мотиваційні соціальні зміни** – зміни у сфері мотивацій індивідуальної та колективної діяльності.

Суспільство – сукупність усіх способів взаємодії і форм об'єднання людей, в яких має вираз їх всебічна залежність.

Традиційне (доіндустріальне) суспільство – це суспільство з малорухомими соціальними структурами, з таким способом соціокультурної регуляції, який базується на традиції.

Швидкість мобільності – рух індивіда по соціоекономічній шкалі за певний проміжок часу.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення терміна „суспільство” та охарактеризуйте його основні ознаки.
2. Назвіть відомі вам критерії типології суспільств.
3. Визначте сутність поняття „соціальна структура суспільства”.
4. Охарактеризуйте основні елементи соціальної структури суспільства.
5. Яка відмінність між поняттями „клас” і „страта”?
6. Охарактеризуйте історичні типи стратифікації.
7. Які критерії соціальної стратифікації?
8. Вкажіть суттєві риси феномену „середнього класу”, його соціальні функції.
9. Розкрийте сутність процесу соціальної мобільності.
10. Які фактори впливають на сучасні процеси структуризації українського суспільства?

Творчі завдання

1. Визначте, які із наведених нижче суспільств відносяться до історичних типів стратифікаційних систем закритої, відкритої чи змішаної. Обґрунтуйте, що означає закрыта, відкрита чи змішана стратифікаційна система. Назвіть конкретний історичний тип стратифікаційної системи:

- а) Стародавня Індія;
- б) буржуазна Франція;
- в) Стародавня Греція;

- г) феодална Іспанія;
- д) Японія XIX ст.;
- е) Київська Русь X ст.;
- є) Росія XVIII-XIX ст.;
- ж) Візантійська імперія IV ст.;
- з) Радянська Україна.

2. Дайте пояснення, що таке „соціальна мобільність” та проаналізуйте, до якого її виду можна віднести той чи інший соціальний процес:

а) робітник, відчуваючи дискомфорт у трудовому колективі, переходить з дозволу начальника цеху в іншу бригаду;

б) без відриву від виробництва бригадир ремонтників закінчив вищий навчальний заклад і став інженером;

в) студент, працюючи офіціантом у вільний від навчання час, переходить на роботу до іншого ресторану, бо він знаходиться ближче до його місця проживання;

г) з метою оптимізації виробничого процесу бригада висококваліфікованих робітників тимчасово переводиться на іншу дільницю підприємства.

Тема: 4. Особистість у системі соціальних зв'язків

План:

1. Особливості соціологічного аналізу особистості.
2. Соціальна структура особистості.
3. Соціалізації особистості як процес.
4. Поняття „соціальний тип особистості”. Типології особистості.

Основна література

1. Дворецька Г. Соціологія: навч. посіб. / Г. Дворецька. – КНЕУ, 1999. – 338 с.
2. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
3. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.
4. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
5. Сірій Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб. / Є. Сірій. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
6. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
7. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.
8. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
9. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.

10. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Андреева Г. Социальная психология / Г. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 376 с.

2. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности / А. Здравомыслов. – М.: Мисль, 1986. – 156 с.

3. Злобіна О. Категорія „особистість” у системі понять соціологічної теорії / О. Злобіна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С 121-134.

4. Злобіна О. Суспільна криза: життєві стратегії особистості / О. Злобіна, В. Тихонович. – К.: Стило, 2001.- 238 с.

5. Шульга М. Соціальний ареал життя особистості / М. Шульга // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С. 20-23.

Термінологічний словник

Агенти соціалізації – це люди та установи, діючі соціальні суб’єкти, за допомогою яких людина соціалізується шляхом навчання, завдяки процесам комунікації та долученням до культури.

Адаптація – пасивне пристосування людини до соціального середовища.

Девіантна поведінка – поведінка індивіда, що відхиляється від прийнятих у суспільстві ціннісно-нормативних стандартів.

Десоціалізація – процес відмови від старих цінностей, норм, ролей та правил поведінки.

Ідентифікація соціальна – усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної спільноти, її поведінки у відповідності до прийнятих у групі норм.

Індивід – окрема конкретна людина, представник людського роду.

Індивідуальність – сукупність біологічних і соціальних рис, що відрізняють одну людину від інших.

Інтереси – реальні причини дій, що формуються у соціальних груп, індивідів у зв'язку з їх відмінностями за станом і роллю в суспільному житті.

Інтеріоризація – активна взаємодія індивіда з середовищем, в якому людина робить свідомий вибір.

Особистість – це соціальна характеристика людини, яка представлена комплексом якостей, що набуваються нею у суспільстві внаслідок включення її у систему суспільних відносин.

Потреба – об’єктивно зумовлена для людини необхідність у засобах існування і в діяльності з їх придбання.

Ресоціалізація – процес засвоєння нових цінностей, норм, ролей і правил поведінки замість втрачених.

Рольова структура особистості – сукупність ролей, виконуваних особою в різних соціальних групах і будь-яких соціальних ситуаціях.

Рольовий конфлікт – внутрішнє протиріччя, що виникає внаслідок несумісності рольових вимог щодо прийнятих індивідом ролей, які виконуються ним одночасно.

Соціалізація – процес включення індивіда до системи зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням, у результаті якої індивід засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності необхідні для його успішної життєдіяльності у даному суспільстві.

Соціальна поведінка – це усвідомлені, цілеспрямовані дії, засновані на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей, існуючих соціальних норм.

Соціальний тип особистості – певний фіксований набір соціальних властивостей, що виявляється у її свідомості та поведінці.

Соціологія особистості – галузь соціології, яка вивчає особистість як соціальну систему, як об'єкт і суб'єкт соціальних відносин.

Спрямованість особи – особливе ставлення людини до дійсності і самої себе, яка має вираз у цінностях, мотивах, потребах, установках, прагненнях, переконаннях, ідеалах.

Ціннісні орієнтації – спрямованість особистості на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства.

Контрольні запитання та завдання

1. Охарактеризуйте співвідношення понять „людина”, „індивід”, „особистість”.
2. Яка роль біологічного фактора у формуванні особистості?
3. У чому полягає специфіка макросоціологічного та мікросоціологічного підходів до розкриття проблем особистості?
4. Які особливості визначають соціологічний зміст понять „соціальний статус” і „соціальна роль”?
5. Що таке санкції? Які є типи санкцій?
6. Які складові визначають структуру особистості?
7. Дайте визначення поняття „соціалізація”.
8. Охарактеризуйте фактори, механізми та агентів соціалізації.
9. Розкрийте соціологічний зміст понять „десоціалізація” та „ресоціалізація”.
10. Яку роль відіграє соціалізація у процесі формування людини як громадянина.

Творчі завдання

1. Охарактеризуйте структурні (когнітивні, емоційні, поведінкові) елементи свого колеги по партії.
2. Концепція особистості З. Фрейда базується на твердженні, що людина – це система потреб, а суспільство – це система заборон (табу). Як Ви розумієте смисл цього вислову? Чи погоджуєтеся Ви з ним?

Тема 5. Соціологія сім'ї

План:

1. Соціологія сім'ї: об'єкт, предмет, основні категорії.
2. Сім'я як соціальний інститут та мала соціальна група.
3. Типологія сім'ї та шлюбу. Соціальні функції сім'ї.
4. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.

Основна література

1. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Везомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
2. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. М. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.
3. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. М. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
4. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
5. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
6. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Антонов И. А. Микросоциология семьи (Методология исследования структур и процессов) / И. А. Антонов. – М.: Note Rene, 1998.
2. Гайналь Т. О. Критерії амбівалентності кризи сучасної сім'ї / Т. Гайналь // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Вип. XII. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 77-81.
3. Гіденс Е. Соціологія: Пер. з англ.. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О. Іваненко / Е. Гіденс. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
4. Синельников О. В. Социально одобряемые причины разводов в прошлом и настоящем / О. В. Синельников // Социологические исследования. – 1992. - №2. – С. 27-38.
5. Чухно В. П. Общество и семья: вчера, сегодня, завтра / В. П. Чухно. – Донецк, 1990. – 248 с.

Термінологічний словник

Екзогамія – правила, які дозволяють, вибрати собі подружнього партнера в середині певних суспільних груп (клас, раса, каста тощо).

Ендогамія – правила, які забороняють укладення шлюбу всередині певної суспільної групи.

Життєвий цикл сім'ї – послідовні етапи розвитку, життєдіяльності сім'ї від її створення до припинення шлюбних стосунків:

- створення родини (вступ у шлюб);
- початок дітонародження (народження першої дитини);

- завершення дітонародження (народження останньої дитини);
- „порожнє гніздо” (виділення з родини останньої дитини);
- припинення існування сім’ї (смерть одного з подружжя).

Інцест – звичай, який забороняє шлюби чи статеві зв’язки між особами, що є кровними родичами.

Проміскуїтет – невпорядковані, нестабільні сімейні стосунки, характерні для первісного людського стада, де всі чоловіки і жінки одночасно і, як правило, на нетривалий термін, могли вступати у статеві стосунки, створюючи сім’ї.

Сім’я – засноване на кровній спорідненості, шлюбі або усиновленні об’єднання людей, які пов’язані між собою спільністю побуту і взаємною відповідальністю за виховання дітей:

- нуклеарна сім’я – сім’я, яка складається з однієї сімейної пари, можливо, з дітьми;
- розширена (складна) сім’я – сім’я, яка складається із кількох поколінь родичів;
- егалітарна сім’я – сім’я, у якій влада розподіляється порівно між чоловіком і жінкою;
- матріархальна сім’я – сім’я, в якій влада належить жінці і матері;
- патріархальна сім’я – сім’я, в якій влада належить чоловікові і батьку.

Сімейна ідеологія – сукупність цінностей та установок у сфері сімейного життя.

Сімейна політика – один з напрямів соціальної політики, який визначає ставлення держави, суспільства до сім’ї, способи та форми регулювання сімейно-шлюбних стосунків з метою оптимізації її функціонування.

Соціологія сім’ї – спеціально соціологічна дисципліна, яка вивчає формування, розвиток і функціонування сім’ї та шлюбно-родинних стосунків у конкретних культурних і соціально-економічних умовах.

Спосіб життя сім’ї – сукупність тих видів життєдіяльності, які виконуються всіма разом, або деякими із членів сім’ї чи одним із них, але від імені і для усієї сім’ї.

Структура сім’ї – сукупність взаємин між її членами, яка містить у собі стосунки спорідненості, влади, авторитету, систему морально-духовних стосунків тощо.

Умови життя сім’ї – сукупність суб’єктивних та об’єктивних факторів макро- і мікросередовища проживання сім’ї.

Шлюб – історично змінна соціальна форма стосунків між чоловіком та жінкою, через які суспільство впорядковує і санкціонує їхнє статеве життя, визначає подружні та батьківські права і обов’язки:

- моногамний шлюб – шлюб між одним чоловіком та однією жінкою;
- полігамний шлюб – шлюб між одним і кількома партнерами:
полігінія – шлюб між одним чоловіком і кількома жінками;
поліандрія – шлюб між однією жінкою і кількома чоловіками;

- груповий шлюб – шлюб між кількома сім'ями.

Контрольні запитання та завдання

1. Дайте визначення „сім'ї” та „шлюбу”.
2. У чому полягає відмінність у розумінні сім'ї як малої соціальної групи і як соціального інституту?
3. Охарактеризуйте відомі вам типи сімейної структури.
4. Чим відрізняється нуклеарна сім'я від розширеної? Які фактори, на вашу думку, сприяють руйнуванню розширеної сім'ї в індустріальному суспільстві?
5. Зробіть порівняльний аналіз таких моделей сім'ї: „традиційна” і „сучасна”, „авторитарна” і „егалітарна”.
6. Назвіть основні форми шлюбу.
7. Що таке інцест?
8. Назвіть соціальні та індивідуальні функції сім'ї.
9. Охарактеризуйте фактори сімейних розлучень.
10. Визначте основні тенденції розвитку сучасної сім'ї в Україні.

Творчі завдання

1. Російські вчені А. Антонов і В. Медков у роботі „Соціологія сім'ї”, опираючись на дані статистики та соціологічних досліджень, зафіксували такі тенденції у зміні структури сім'ї:

- масову нуклеаризацію сім'ї, зменшення частки сімей, які складаються із трьох поколінь, зростання кількості людей похилого віку, якими опікуються не сім'ї їх дорослих дітей, а інші суспільні інститути;

- зникнення шлюбності та збільшення частки незареєстрованого співжиття і позашлюбних дітей, збільшення кількості „осколкових” сімей з одним із батьків та дітьми, поширення повторних шлюбів чоловіків та меншою мірою жінок і, відповідно, сімей, де один із батьків не є кровним і виховує „чужу” дитину, збільшення сімей змішаного типу, де є дитина від повторного і від перших шлюбів одного із подружжя;

- масову малодітність і одностітність сім'ї, викликану потребою сім'ї в одній дитині чи двох дітях, а не якимось перешкодами у реалізації „великої” потреби в дітях.

Вкажіть, чи є характерними вказані тенденції у розвитку сім'ї для сучасного українського суспільства? Появу яких нових змін в інституті сім'ї ви можете прогнозувати?

2. В сучасних західних країнах щодо стану та перспектив розвитку сім'ї існують два діаметрально протилежні погляди, втілені у два різні гасла. Перше – „Прощавай, родинно!”, друге – „Чутки про смерть сім'ї надто перебільшені” (парафраз відомого вислову Марка Твена, який прочитав у газеті некролог про самого себе). Висловіть своє ставлення до кожного з них.

Тема 6. Соціологія культури

План:

1. Культура як соціальний феномен. Підходи до визначення поняття „культура”.
2. Компоненти культури.
3. Форми культури.
4. Тенденції соціокультурної ситуації в Україні.

Основна література

1. Дворецька Г. Соціологія: навч. посіб. / Г. Дворецька. – КНЕУ, 1999. – 338 с.
2. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
3. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Верезомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
4. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка. / за ред. В. М. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008. – 340 с.
5. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.
6. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. М. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
7. Примуш М. Загальна соціологія: авч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
8. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб./ Є. Сірий. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
9. Соціологія культури: навч. посібник / О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін. - К.: „Каравела”, Львів: „Новий світ-2000”, 2002. – 334 с.
10. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
11. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О.Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.
12. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
13. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
14. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Ионин Л. Социология культуры / Л. Ионин. – М.: Логос, 1996. – 362 с.
2. Історія української культури / за ред. В. П. Шкварця. – Миколаїв, 1996. – 210 с.
3. Победа Н. А. Социология культуры / Н. Победа. – Одесса: Астропринт, 1997. – 224 с.

4. Тимченко Н. С. Культура в современном социогуманитарном знании / Н. Тимченко // Социологические исследования. – 1998. – № 8. – С. 109-112.

5. Шевчук В. О. Відродження і реформація в українській культурі XV-XVII ст. / В. Шевчук // Філософська і соціологічна думка. – 1989. – №4.

Термінологічний словник

Девіантна культура – різновид субкультури, що притаманний групам з соціально відхиленою поведінкою.

Домінуюча культура – сукупність цінностей, вірувань, традицій і звичаїв, якими керується більшість членів суспільства.

Етноцентризм – судження про інші культури з позицій вищості своєї власної культури.

Загальнолюдська культура – культура, вироблена людством впродовж всієї історії його існування, яка спирається на загальнолюдські цінності істини, добра, краси, справедливості тощо.

Звичаї – схвалені суспільством масові взірці дій, які рекомендується виконувати.

Контркультура – культурна модель певної групи, яка протистоїть або знаходиться у конфронтації до панівної суперкультури та субкультур просуспільних спільнот.

Культура – рівень оволодіння людиною чи суспільством досягнутими цивілізаційними цінностями, їх наявність та створення нових цінностей; ступінь людського в людині.

Культура елітарна – форма культури, яка включає вишукане мистецтво, музику, літературу і призначена для вищих прошарків населення.

Культура масова – форма культури, витвори якої стандартизуються і розповсюджуються серед широких мас без участі регіональних, релігійних і класових субкультур.

Культура нормативна – сукупність культурних зразків, які вказують на стандарти правильної поведінки, дозволяють або забороняють певні дії.

Культурна дифузія – розповсюдження особливостей, якостей однієї культури на інші культури.

Культурний релятивізм – метод, що є спробою об'єктивного аналізу різних суспільств або культур, за яким цінності однієї культури визначаються незалежно від цінностей інших.

Культурні універсалії – риси, притаманні всім культурам.

Національна культура – культура певної нації і в цілому суспільства.

Норми – сукупність зобов'язуючих принципів, еталонів, що відбивають загальні вимоги суспільства, конкретних соціальних спільнот до поведінки їх членів.

Обряди - сукупність символічних стереотипних колективних дій, що втілюють в собі ті чи інші соціальні ідеї, уявлення, норми і цінності і викликають певні колективні почуття.

Особистісна культура – культура конкретного індивіда.

Соціокультурні уявлення – це регулятори, що формуються на особистісному рівні на основі повсякденного досвіду; це первинні орієнтації в просторі культури суспільства, соціальної спільноти або групи.

Соціологія культури – галузь соціології, що вивчає виробництво, сприйняття, тиражування, розповсюдження культурних цінностей, культури в цілому, соціальні закономірності функціонування культури в суспільстві і її специфічні особливості як окремої соціальної сфери.

Субкультура – сукупності переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, характерних для певної соціальної спільноти (національні, професійні субкультури, субкультура організацій тощо).

Суперкультура – культура, створена конкретним суспільством, яка передається з покоління в покоління.

Цінності – загальноприйняті переконання щодо цілей, до яких людина повинна прагнути.

Контрольні запитання та завдання

1. У чому полягають особливості поняття „культура” з точки зору соціологічного аналізу?
2. Охарактеризуйте основні функції культури.
3. Які структурні елементи складають культуру як соціальну систему?
4. Які відмінності існують між поняттями „цінності” і „норми”?
5. У чому виявляється нормативний аспект культури?
6. Що таке „етноцентризм” і „культурний релятивізм”?
7. Наведіть приклади культурних універсалій. Які причини їх виникнення?
8. Охарактеризуйте різні форми культури в межах одного суспільства.
9. Як співвідносяться домінуюча культура і субкультура?
10. Охарактеризуйте особливості розвитку національної культури на рубежі ХХ-ХХІ ст.

Творчі завдання

1. Б. Шоу писав: „Якщо я маю одне яблуко і мій колега має одне яблуко, і ми дамо один одному по яблуку, то кожен з нас стане власником лише одного яблука. А якщо я маю ідею і мій колега, і ми обмінємося ідеями, то кожен з нас стане багатшим на одну ідею і буде власником двох ідей”.

Про яку функцію культури йдеться у вищенаведеному тексті? Які ще функції виконує культура як соціальний інститут?

2. Вкажіть, до якої групи визначень (описові, історичні, нормативні, психологічні, структурні, генетичні) за класифікацією А. Кребера та К. Клакхона відносяться наступні визначення:

I. „Форми звичної поведінки, загальні для групи, спільності чи суспільства, що складаються з матеріальних і нематеріальних елементів”.

II. „Культура – це матеріальні і соціальні цінності будь-якої групи людей (інститути, звичаї, установки, поведінкові реакції), незалежно від того дикуни вони чи цивілізовані люди”.

III. „Культура – це соціально успадкований комплекс способів діяльності і переконань, що складають тканину нашого життя”.

IV. „Культура і цивілізація в широкому етнографічному смислі складаються у своєму цілому зі знань, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства”.

V. „Культура складається з матеріальних об’єктів (знарядь, орнаментів, амулетів), а також дій, вірувань, установок, що функціонують в процесі символізування”.

VI. „Не більш ніж організовані, повторювані реакції всього суспільства, що сполучають навчену поведінку і поведінкові результати, компоненти яких поділяються і передаються в спадщину членами даного суспільства”.

Тема 7. Соціологія праці та зайнятості

План:

1. Об’єкт, предмет і функції соціології праці та зайнятості.
2. Категорії соціології праці та зайнятості.
3. Мотивація та стимулювання трудової поведінки.
4. Трудова мобільність і кар’єра.

Основна література

1. Вакуленко С. Соціологія праці: навч.-метод. посіб. / С. Вакуленко. – К.: Знання, 2008. – 262 с.
2. Дворецька Г. Соціологія праці: навч. посіб. / Г. Дворецька. – К.: КНЕУ, 2001. – 243 с.
3. Лукашевич М. Соціологія праці: підручник / М. Лукашевич. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
4. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Верезомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.
5. Огаренко В. Соціологія праці: навч. посіб. / В. Огаренко, Ж. Малахова. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2001. – 303 с.
6. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. М. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.
7. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. М. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
8. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб./ Є. Сірий. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
9. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Гордяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
10. Танчин І. Соціологія: навч. посіб./ І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
11. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Дряхлов Н. Эффективность деятельности сотрудников и их вознаграждение на Западе / Н. Дряхлов, Е. Куприянов // Социологические исследования. – 2002. – №12. – С. 87-92.
2. Карлін М. Стимулювання праці в перехідній економіці / М. Карлін. – Луцьк, 1997. – 168 с.
3. Молевич Е. Труд как объект и предмет исследований общей социологии / Е. Молевич // Социологические исследования. – 2001. – №7.
4. Сарно А. Типы трудовой мотивации и их динамика / А. Сарно // Социологические исследования. – 1999. – №5. – С. 44-53.
5. Тощенко Ж. Предмет и структура социологии труда /Ж. Тощенко // Социологические исследования. –2003. - №3 – С. 48-58.

Термінологічний словник

Безробіття – соціально-економічне явище, яке виявляється у невикористанні частини працездатного населення в суспільному виробництві.

Задоволення працею – емоційно-оціночне ставлення працівника, трудового колективу до виконуваної роботи або умов, в яких вона здійснюється.

Зайнятість населення – діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка є джерелом доходу.

Зміст праці – поняття, що виражає розподіл функцій на робочому місці та сукупність виконуваних операцій, зумовлених технікою, технологією, організацією виробництва і професійною майстерністю працівника шляхом їх співвідношення і взаємозв'язку.

Змістові теорії мотивації – теорії, які базуються на потребах і пов'язаних з ними факторах, що визначають поведінку людей.

Змістовність праці – поняття, що характеризує насиченість її елементами творчості, розумової діяльності, різноманітністю виконуваних функцій і відповідальністю за них працівника.

Кар'єризм – гонитва за успіхом у службовій, науковій та іншій діяльності, викликана прагненням до особистого благополуччя.

Кар'єрист – людина, яка ставить піклування про свою кар'єру й особисті успіхи вище за суспільні інтереси.

Кар'єрний простір – ієрархія посадових, професійно-кваліфікаційних, формальних та неформальних статусів.

Кар'єрні цілі – сфера зіткнення інтересів індивіда, організації та суспільства.

Категорії соціології праці – загальні поняття, які відтворюють певні властивості трудової сфери як цілісної соціальної системи.

Матеріальні стимули – стимули, які ґрунтуються на економічних інтересах і вирізняються своєю інтегрованістю в товарно-грошові відносини.

Моральні стимули – стимули, пов'язані з потребами людини у визнанні, пошані, моральному схваленні.

Мотиваційне ядро – група провідних мотивів, що визначає поведінку працівника.

Мотиваційні моделі – сукупність підходів і практичних заходів з посилення мотивації та зростання продуктивності праці.

Мотивація праці – спонукання до активної трудової діяльності, побудоване на задоволенні важливих для людини потреб.

Праця – доцільна діяльність людей, спрямована на створення матеріальних і духовних цінностей.

Праця проста – праця, яка для свого виконання не потребує певної кваліфікації.

Праця репродуктивна (рутинна) – праця, що передбачає усталений повтор функцій, їхню стійкість, практично, незмінність.

Праця розумова – аналітико-узагальнююча інтелектуальна діяльність, продуктом якої є певним чином оформлена інформація (текст, розрахунок, креслення, повідомлення тощо).

Праця складна – праця працівника, який має певну кваліфікацію. Вона пов'язана з додатковими витратами на навчання, надбання практичних навичок і формування кваліфікації працівника.

Праця творча – праця, що передбачає постійний пошук нових ідей, розробку прогресивних технологій, використання раціональних методів і способів, активне варіювання функцій, виробництво продукції новітніх зразків, які, у свою чергу, породжують нові потреби людей.

Праця фізична – праця, пов'язана з використанням мускульних зусиль людини і спрямована на зміну матеріально-предметного середовища.

Процесуальні теорії мотивації – теорії, що ґрунтуються на аналізі розподілу людиною зусиль для досягнення різних цілей, способу обрання людиною конкретного виду поведінки.

Ринок праці – певна система суспільних відносин, які узгоджують інтереси роботодавців і найманих працівників.

Соціальні взаємодії у сфері праці – форма зв'язків, що реалізується в обміні умінням, досвідом, навичками, знаннями, вербальними та конкретними діями.

Соціально-трудова відносина – різноманіття соціальних відносин, що встановлюються в процесі і з приводу трудової діяльності між її учасниками.

Соціологія праці та зайнятості – спеціальна соціологічна теорія, що вивчає закономірності формування, розвитку і функціонування різних соціальних утворень (систем, спільнот, інститутів) і пов'язаних з ними явищ і процесів у сфері праці.

Ставлення до праці – соціально зумовлений, відносно стійкий стан пізнавальної, емоційної та поведінкової готовності особи реагувати на всю сукупність елементів процесу праці.

Стимули – об'єктивні дії, які спонукають людину до певної трудової поведінки, викликають її трудову активність.

Стимулювання – цілеспрямований вплив на людину або групу людей з метою підтримки певних характеристик їхньої трудової поведінки, міри трудової активності.

Трудова кар'єра – просування службовими сходинками, професійне зростання.

Трудова мобільність – система позицій у праці і пов'язане з нею соціальне становище.

Трудові відносини – невід'ємна складова виробничих відносин, що виникають між учасниками трудового процесу на основі поділу та кооперації праці у зв'язку з необхідністю обміну діяльністю та її продуктами для досягнення кінцевої виробничої мети.

Умови праці – сукупність особливостей знарядь і предметів праці, стану виробничого середовища та організації праці, які суттєво впливають на стан здоров'я, настроїв та працездатність людей.

Характер праці – поняття, що виражає соціально-економічний спосіб поєднання працівника із засобами виробництва, спосіб включення індивідуальної праці до суспільної (взаємодія людини з суспільством) і залежить від того, на кого людина працює.

Контрольні запитання та завдання

1. Що є предметом соціології праці та зайнятості як галузевої соціології?
2. Назвіть основні види соціально-трудових відносин.
3. Які основні функції і завдання соціології праці та зайнятості у розбудові українського суспільства?
4. У чому полягає соціальна сутність праці, в яких категоріях вона розкривається?
5. Назвіть структурні елементи процесу мотивації.
6. Охарактеризуйте відомі вам теорії мотивації праці. Як вони використовуються на практиці?
7. Розкрийте зміст поняття „стимулювання праці”. Які є види стимулювання праці?
8. Визначте основні стратегії стимулювання праці у період формування ринкових умов.
9. У чому полягає сутність поняття „кар'єра”?
10. Розкрийте методи соціального управління трудовою мобільністю.

Творчі завдання

1. Як відомо, показником характеру праці є форма власності, ставлення працівників до засобів виробництва та своєї праці, розподільні відносини й соціальні відмінності, відповідно до яких виокремлюють види праці. Визначте, про який вид праці йдеться у кожному випадку:

а) молодь добровільно бере участь в акції з благоустрою дитячого майданчика;

б) вихідці із західних областей щорічно наймаються у нашому селі на збір урожаю;

в) багато моїх знайомих працюють приватними підприємцями;

г) Еміль Золя у творі „Жерміналь” описує тяжку працю шахтарів;

д) на будівництві Байкало-Амурської магістралі використовували працю людей, позбавлених волі;

е) я кожного року беру участь у суботнику, який організовує правління нашого колективу.

2. П. Сорокін у книзі „Соціологічні етюди про основні форми суспільної поведінки і моралі” писав: „Те саме покарання або та сама нагорода неоднаково діють на поведінку різних людей. Один готовий продати Христа за 30 срібляників, інший же не змінить ні на йоту своєї поведінки і при тиску більшої нагороди. І, навпаки, різні нагороди і покарання мають неоднаковий мотиваційний вплив на одну і ту ж людину”. Аргументуйте, чому висновок П.Сорокіна має пам’ятати кожен керівник.

3. В теорії психології управління персоналом поширена думка про право підлеглого на помилку. Зокрема, це підтверджують наведені судження:

„Якщо ми хочемо від когось-небудь ініціативи і творчості, то повинні давати цій людині більше права на помилку, аніж іншим. Якщо ми цього робити не будемо, то побоювання перед невдалими спробами пригнічуватимуть ініціативу” (М. Феїнберз).

„Розглядаючи питання передачі знань, повноважень і відповідальності підлеглим, слід мати на увазі, що це має бути чимось реальним, а не фіктивним. Важливою складовою цього делегування обов’язків є право підлеглого на помилки в „допустимих” межах (І. Стайджер).

Завдання:

1.1. Висловіть свою позицію щодо запропонованих вище суджень. Аргументуйте її конкретним прикладом, емпіричними даними.

1.2. За яким критерієм (мотив, мета, досвід, культура тощо) можна визначити „допустиму” межу помилок підлеглих?

Тема 8. Теорія, методика і техніка організації та проведення соціологічного дослідження

План:

1. Соціологічне дослідження: основні види та етапи проведення.
2. Методи збирання первинної соціологічної інформації.
3. Програма соціологічного дослідження.
4. Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації.

Основна література

1. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.

2. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Верезомська. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 272 с.

3. Піча В. Як підготувати, провести й узагальнити результати соціологічних досліджень / В. Піча, С. Вовканич, В. Маковецький. – Львів, 1996. – 34 с.

4. Піча В. Соціологія: короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка. / за ред. В. М. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.

5. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. М. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.

6. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.

7. Сірий Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб./ Є. Сірий – К.: Атіка, 2004. – 480 с.

8. Соціологія. Підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Гордяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.

9. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.

10. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.

11. Танчин І. Соціологія: навч. посіб./ І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.

12. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.

Додаткова література

1. Гречихин В. Лекции по методике и технике социологических исследований: учебное пособие / В. Гречихин. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 456 с.

2. Девятко И. Методы социологического исследования / И. Девятко. – Екатеринбург: изд-во Уральского университета, 1998. – 208 с.

3. Добренъков В. И. Методы социологического исследования: учеб. / В. Добренъков, А. Кравченко. – М: ИНФРА-М, 2004. – 768 с.

4. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій / Н. Паніна. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. – 320 с.

5. Рабочая книга социолога / под ред. Г. В. Осипова. – М.: Наука, 1983. – 476 с.

Термінологічний словник

Аналіз документів – сукупність методологічних принципів, які застосовуються для одержання з документальних джерел соціологічної інформації, необхідної для вирішення дослідницьких завдань.

Аналітичне дослідження – дослідження, яке не лише описує елементи явища або процесу, що вивчається, але й дозволяє виявити причини, які лежать в його основі.

Анкета соціологічна – документ, в якому міститься впорядкований перелік питань, які дозволяють отримати нову інформацію.

Анкetter – особа, яка здійснює збір соціологічної інформації методом анкетного опитування респондентів.

Анкетне опитування – метод отримання соціологічної інформації, за яким спілкування між дослідником і респондентом здійснюється за допомогою анкети:

- **анкетування індивідуальне** – вид анкетування, який не передбачає спільності місця та часу під час заповнення анкети для всієї сукупності респондентів;
- **анкетування групове** – вид анкетування, який передбачає одночасне заповнення анкети групою людей, які зібрані в одному приміщенні;
- **пресове анкетування (у ЗМІ)** - вид анкетування, який адресується специфічному контингенту: читачам газети, слухачам радіо тощо;
- **поштове анкетування** – вид анкетування, який передбачає розповсюдження анкети поштою та очікування її повернення після заповнення респондентом;
- **експертне анкетування** – вид анкетування спеціалістів-фахівців з проблеми, яка є предметом вивчення.

Вибіркова сукупність – це певне число елементів генеральної сукупності, відібрані за суворо заданим правилом.

Генеральна сукупність – це об'єкт дослідження, на який розповсюджуються висновки соціологічного аналізу.

Гіпотеза – наукове припущення, що висувається для пояснення явищ, фактів, процесів, які необхідно підтвердити або спростувати.

Інтерв'ю – метод одержання необхідної інформації шляхом безпосередньої цілеспрямованої бесіди інтерв'юера з респондентом:

- **фіксоване (стандартизоване) інтерв'ю** – різновид інтерв'ю, який суворо регламентований питальником;
- **фокусоване інтерв'ю** – різновид інтерв'ю, у якому респондента задалегідь знайомлять з проблематикою бесіди;
- **вільне інтерв'ю** – різновид інтерв'ю, у якому тема визначена задалегідь, а інтерв'юер має відносну свободу у веденні бесіди;
- **квазі-інтерв'ю у фокус-групах** – ретельно спланована дискусія, націлена на збір думок респондентів у неформальних умовах.

Когортне дослідження – різновид повторювального дослідження, об'єктом якого є певна вікова група, яка залишається постійною в часі повторних досліджень.

Конкретне соціологічне дослідження – наукове дослідження, що складається з системи послідовних методологічних, методичних, організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою в одне ціле з метою отримання достовірного знання на основі фактичних даних.

Контент-аналіз – метод якісно-кількісного аналізу документів з метою одержання об'єктивної, систематизованої й узагальненої інформації про соціальну реальність.

Лонгітюдне дослідження – вид повторювального дослідження, при якому відбувається довготривале спостереження за об'єктом.

Метод – спосіб одержання теоретичної або емпіричної інформації в процесі соціологічного дослідження.

Метод опитування – один із способів отримання первинної соціологічної інформації шляхом постановки в усній чи письмовій формі питань до окремого індивіда або групи людей.

Описове дослідження – дослідження, яке має на меті отримати цілісне, якомога повне уявлення про соціальне явище, що вивчається.

Панельне дослідження – вид повторювального дослідження, при якому обстежуються одні й ті ж люди через однакові часові інтервали.

Підсумковий документ аналізу соціологічної інформації – вид звітності про хід і результати соціологічних досліджень, який передається замовнику дослідження.

Повторне дослідження – дослідження одного й того ж або різних контингентів, які проводяться декілька разів через певні проміжки часу з наступним порівнянням отриманих результатів.

Польове дослідження – різновид соціологічного дослідження, мета якого – вивчення соціальних об'єктів методом безпосереднього спостереження за ними у реальних природних умовах.

Програма соціологічного дослідження – науковий документ, в якому викладаються основні завдання дослідження, методика й техніка збору та обробки соціологічної інформації.

Разове дослідження – дослідження, яке дає інформацію про стан об'єкта аналізу, про кількісні характеристики якогось явища або процесу в момент його вивчення.

Респондент – особа, що бере участь в соціологічному дослідженні і є джерелом інформації, відповідаючи на запитання, поставлені в соціологічній анкеті чи бланку інтерв'ю.

Робочий план дослідження – документ, в якому висвітлюються етапи роботи, терміни проведення дослідження, визначаються необхідні матеріальні та людські ресурси тощо.

Розвідувальне (пілотажне, зондувальне) дослідження – пробне соціологічне дослідження, мета якого – перевірка якості обраного інструментарію.

Соціальний експеримент – спосіб отримання інформації про кількісні та якісні зміни показників діяльності і поведінки соціального об'єкта під впливом на нього керованих та контрольованих факторів.

Соціологічний моніторинг – цілісна система визначення змін в суспільстві на основі аналізу масових уявлень про них.

Соціометричний метод – метод опитування, спрямований на виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів, симпатій і неприязні серед членів групи.

Спостереження – метод, який скерований на планомірне, цілеспрямоване сприйняття явищ, результати якого в тій або іншій формі фіксуються дослідником, а згодом перевіряються:

- **включене спостереження** – вид спостереження, який передбачає входження у соціальне середовище, адаптацію до нього дослідника;
- **невключене спостереження** – спостереження ззовні, коли дослідник не є рівноправним учасником спостережної групи.

Контрольні запитання та завдання

1. Назвіть етапи проведення соціологічного дослідження та проаналізуйте їх щодо послідовності, призначення, змісту, особливостей здійснення.

2. У чому полягає специфіка опитування як методу збору первинної соціологічної інформації?

3. Охарактеризуйте види соціологічного опитування.

4. У чому полягають переваги і недоліки роздаткового, поштового, друкованого у пресі анкетування?

5. Розкрийте особливості соціометричного опитування. Якими вимогами слід керуватися при складанні соціометричної анкети?

6. В яких випадках доцільне застосування контент-аналізу?

7. Охарактеризуйте види соціологічного спостереження, проаналізуйте відмінності та специфіку їх застосування.

8. Охарактеризуйте стратегічний план соціологічного дослідження та його варіанти.

9. Як співвідносяться між собою стратегічний і робочий плани соціологічного дослідження? Якими є основні блоки робочого плану соціологічного дослідження?

10. Яке значення мають соціологічні дослідження в житті сучасного українського соціуму?

Творчі завдання

1. Складіть анкету для віртуального соціологічного дослідження, дотримуючись вимог до анкетних питань за однією із запропонованих тем:

- Фактори, що впливають на рейтинг професій.
- Девіантна поведінка серед сучасної молоді.
- Життєві ідеали у формуванні особистості.
- Вільний час і захоплення студентів.
- Морально-етичні норми: пережиток минулого чи необхідна умова існування суспільства.

2. Складіть кросворд, використовуючи запропоновані нижче вихідні дані.

По горизонталі:

1. Вид спостереження, який передбачає входження у соціальне середовище, адаптацію до нього дослідника. 2. Один з методів соціології. 3.

Особа, яка в процесі опитування виступає як джерело первинної соціологічної інформації. 4. Вид інтерв'ю, у якому респондента заздалегідь знайомлять з проблематикою бесіди. 5. Автор соціометричного методу в соціології. 6. Об'єкт дослідження, на який розповсюджуються висновки соціологічного аналізу. 7. Впорядкований за змістом і формою перелік питань, втілених у вигляді опитувального листа чи опитувальника. 8. Цілісна система визначення змін в суспільстві на основі аналізу масових уявлень про них.

По вертикалі:

1. Метод опитування, спрямований на виявлення міжособистісних відносин шляхом фіксації взаємних почуттів, симпатій і неприязні серед членів групи. 2. Тип вибірки, при якому за одиницю відбору для суцільного обстеження беруть групи, колективи. 3. Особа, яка здійснює збір соціологічної інформації методом анкетного опитування респондентів. 4. Наукове припущення, що висувається для пояснення явищ, фактів, процесів, які необхідно підтвердити або спростувати. 5. Метод опитування в соціології. 6. Вид повторювального дослідження, при якому відбувається довготривале спостереження за об'єктом. 7. Метод якісно-кількісного аналізу документів з метою одержання об'єктивної, систематизованої й узагальненої інформації про соціальну реальність. 8. Тип запитання в анкеті, коли респондент повинен обрати відповідь серед наведених варіантів.

4. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

4.1. **Індивідуальна робота** виступає як засіб індивідуалізації програмного курсу. Індивідуальне завдання – це форма організації навчального процесу, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. Індивідуальна робота студентів передбачає найрізноманітніші форми відповідно до інтелектуальних здібностей та вподобань слухачів. Типовою формою індивідуальної роботи студентів є підготовка доповіді чи реферату.

Реферат є самостійним науковим дослідженням студента, що засвідчує його вміння працювати з джерелами, науковою літературою, робити висновки й узагальнення, використовувати сучасні методи наукових досліджень.

Реферат повинен мати чітку структуру. Початок реферату – план, що складається з розділів і підрозділів, які відповідають заголовкам і підзаголовкам у тексті. За змістом (планом) йде вступ: постановка мети, завдань, визначення меж дослідження теми. Основна частина розкриває тему реферату. Наприкінці оформляються висновки, показуються напрями подальшого розвитку теми. Завершується реферат списком використаних джерел (оформленим за встановленим порядком).

Під час роботи над рефератом передбачається консультування викладача: обговорення напряму наукового пошуку, узгодження плану тощо. Реферат, прорецензований викладачем, виноситься до захисту і обговорення в аудиторії.

Обсяг реферату – 10-12 сторінок.

Тема реферату вибирається (за бажанням) із пропонованої тематики. За узгодженням з викладачем можливе самостійне формулювання теми.

Теми рефератів

1. Роль соціології у соціальному реформуванні сучасного суспільства.
2. Соціологія і реальність.
3. Основні погляди на структуру соціології.
4. Макро- і мікросоціологічні підходи в соціології.
5. Категоріально-понятійний апарат соціології.
6. О. Конт – родоначальник соціологічної науки.
7. Е. Дюркгейм про цінності та ідеали.
8. Основні напрями розвитку західної соціології ХХ ст.
9. Розвиток української соціологічної думки в еміграції.
10. М. Грушевський і українська соціологія.
11. Громадянське суспільство та шляхи його формування.
12. Концепція М. Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.

13. Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.

14. Маргінальність соціальних груп на етапі трансформації українського суспільства.

15. П. Сорокін про форми соціальної стратифікації.

16. Проблема ідентифікації особистості у сучасній соціології.

17. Соціальна адаптація: об'єктивні й суб'єктивні виміри.

18. Вплив цінностей особистості на її соціальну активність.

19. Соціальні регулятори поведінки людини.

20. Рольові теорії особистості.

21. Соціологічні дослідження сім'ї та шлюбу в Україні.

22. Альтернативні форми сім'ї та шлюбу.

23. Соціальні проблеми стосунків між поколіннями.

24. Соціальна дискримінація жінок: сутність та форми прояву.

25. Проблема насильства над жінками та шляхи її подолання.

26. Характеристика масової культури та форми її прояву.

27. Проблеми відродження національної культури в Україні.

28. Стан та перспективи розвитку культурної політики України на сучасному етапі.

29. Виміри соціокультурної трансформації в Україні.

30. Вільний час і всебічний розвиток особистості.

31. Суспільство і освіта: динаміка взаємодії.

32. Реформа вищої освіти України за оцінками студентів та викладачів.

33. Проблеми реформування освіти в умовах трансформації українського суспільства.

34. Нова парадигма освіти та її соціокультурні детермінанти.

35. Освіта як фактор соціальної диференціації в сучасному суспільстві.

36. Інноваційна діяльність в трудовому колективі: ставлення працівників до інновацій.

37. Трудова мотивація працівників у сучасних умовах.

38. Соціально-економічна ефективність праці робітників на підприємствах різної форми власності.

39. Запити сучасного працівника та можливості їх реалізації.

40. Проблеми стимулювання праці в нових умовах господарювання.

41. Місце і роль соціологічних досліджень у вивченні соціальної реальності.

42. Особливості програм у різних видах соціологічних досліджень.

43. Анкетне опитування: його переваги та недоліки.

44. Різновиди інтерв'ю та особливості їх застосування в соціологічному дослідженні.

45. Теоретико-методологічні проблеми дослідження малих соціальних груп.

4.2. Цікавою формою **індивідуальної роботи студентів** можуть бути спеціальні завдання спрямовані на вивчення понятійного апарату соціології.

Наукове поняття – це форма мислення, що відображає не реальні предмети, а сконструйовані вченими абстракції, необхідні для виявлення істотних і закономірних зв'язків дійсності.

Вивчення понятійного апарату соціологічної науки дає змогу:

- розвивати навички наукового мислення;
- домагатися глибокого і якісного засвоєння навчального матеріалу;
- активізувати пізнавальну діяльність студентів;
- надавати процесу навчання творчого характеру.

Прикладом індивідуальної роботи студентів щодо опрацювання понятійного апарату соціологічної науки можуть слугувати спеціальні вправи, які слід видавати на домашнє завдання. Зокрема, в таблиці записати перелік понять і запропонувати студентам написати навпроти кожного з них прізвище вченого, який ввів цей термін у науковий обіг (див. табл. 1).

Таблиця 1.

Примітка: для видачі студентам домашнього завдання друкувати тільки поняття, не зазначаючи, які вчені ввели це поняття в науковий обіг.

№	Поняття	Учений, який ввів його в науковий обіг
1.	Соціологія	О. Конт
2.	Соціальні інститути	Г. Спенсер
3.	Аномія	Е. Дюркгейм
4.	Афективна дія	М. Вебер
5.	Соціометрія	Дж. Морено
6.	Ідеальний тип	М. Вебер
7.	Коллективна свідомість	Е. Дюркгейм
8.	Мала група	Ч. Кулі
9.	Маргінальна особистість	Р. Парк
10.	Наукова організація праці	Ф. Тейлор
11.	Відкрите суспільство	К. Поппер
12.	Парадигма	Т. Кун
13.	Первинна група	Ч. Кулі
14.	Соціальна дія	М. Вебер
15.	Соціальна динаміка	О. Конт
16.	Соціальна дистанція	Г. Зіммель
17.	Соціальна диференціація	Г. Спенсер
18.	Соціальний контроль	Г. Тард
19.	Соціальна мобільність	П. Сорокін
20.	Соціальна солідарність	Е. Дюркгейм

Результатом вивчення наукових понять є не тільки знання визначення і його пояснення, а й аналіз зв'язків різних понять та їх відносин між собою. У зв'язку з цим, ще одним завданням для роботи з понятійним апаратом може бути формування структурно-логічних схем за задалегідь виданими викладачем, наведеними в довільній послідовності поняттями. Наприклад, для складання структурно-логічної схеми, яка би відображала процес соціалізації особистості, можуть бути використані такі поняття: адаптація до зовнішніх факторів, ідентифікація, інтеріоризація, наслідування, самоадаптація, соціальна адаптація (див. додаток 1).

Самостійна робота передбачає пошук і опрацювання студентом додаткової інформації для обговорення теоретичних питань, що виносяться на семінарське заняття та підготовку до модульних контрольних робіт чи заліку.

Самостійна робота студентів включає в себе наступні форми:

- ведення термінологічного словника (не менше 100 слів);
- реферативний огляд статті (на вибір студента):

а) Мансон П. Лодка в аллеях парка: введение в социологию / П Мансон // Социологические исследования. – 1996. – №4-5.

б) Тимченко Н. Культура в современном социогуманитарном знании / Н. Тимченко // Социологические исследования. – 1998. – №8. – С. 109-112.

в) Димиденко Э. Перспективы образования в меняющемся мире / Э. Демиденко // Социологические исследования. – 2005. – №2. – С. 80-87.

5. ТЕСТИ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Варіант 1.

1. Соціологія – це:

- а) наука про соціальну поведінку;
- б) вчення про соціальні групи й спільності;
- в) наука про соціальні відносини;
- г) наука про суспільство.

2. Об'єктом соціологічної науки є:

- а) політична діяльність людей;
- б) виробнича діяльність людей;
- в) суспільство як цілісна соціальна реальність;
- г) психологія поведінки людей.

3. Академічний етап розвитку соціології охоплює період:

- а) V - XVIII ст.;
- б) XIX – перша чверть XX ст.
- в) 20 – 80-х рр. XX ст.
- г) XX-XXI ст.

4. Хто є автором роботи „Про поділ суспільної праці”?

- а) М. Вебер;
- б) О. Конт;
- в) Е. Дюркгейм;
- г) К. Маркс.

5. Суспільство – це

- а) стійка форма організації і регулювання спільної діяльності людей;
- б) сукупність соціальних, соціально-демографічних, професійно-кваліфікаційних, територіальних й етнічних спільнот, пов'язаних між собою відносно сталими стосунками;
- в) сукупність індивідів, зайнятих економічно і соціально рівноцінними видами праці, які отримують приблизно однакову матеріальну і моральну винагороду;
- г) стабільна, самовідтворювальна системна організація соціальних зв'язків і відносин, спрямована на задоволення потреб людини.

6. Консолідація соціальних зв'язків в межах суспільства здійснюється за допомогою такої основної ознаки суспільства, як:

- а) універсальність;
- б) автономність;
- в) інтегративність;
- г) територія.

7. Особистість – це:

- а) сукупність біологічних та соціальних рис, які відрізняють одну людину від іншої;
- б) окрема конкретна людина, представник людського роду;
- в) система соціально значущих рис, що характеризує людину як продукт суспільного розвитку;

г) усі відповіді правильні.

8. Соціальна ідентифікація – це:

- а) процес входження в суспільство;
- б) відхилення в системі морально-правових норм;
- в) усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної спільноти;
- г) цілеспрямовані дії, засновані на врахуванні потреб, інтересів і дій інших людей.

9. Соціологія сім'ї – це:

- а) спеціальна соціологічна теорія;
- б) галузева соціологічна теорія;
- в) одна із парадигм теоретичної соціології;
- г) теорія середнього рівня.

10. Сім'я – це:

а) сукупність людей, пов'язаних спільністю життєвих умов, єдністю цінностей, усвідомленням соціальної ідентичності;

б) первинна форма соціальної організації, яка виникла на основі родинних зв'язків та характеризується безпосереднім типом соціальних відносин;

в) засноване на кровній спорідненості, шлюбі або усиновленні об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту, взаємними відповідальністю, піклуванням, допомогою;

г) соціально санкціонована і регульована історична форма відносин між партнерами, що установлює їхні права й обов'язки.

11. Культура – це:

а) система цінностей, життєвих уявлень, зразків поведінки, норм, сукупність способів та засобів людської життєдіяльності, об'єктивованих в предметних, матеріальних носіях та успадкованих наступними поколіннями;

б) сукупність символічних стереотипних колективних дій, що втілюють в собі ті чи інші соціальні ідеї, уявлення, норми і цінності і викликають певні колективні почуття.

в) система символів, переконань, цінностей, норм зразків поведінки, які відрізняють ту чи іншу соціальну групу від культури більшості суспільства;

г) схвалені суспільством масові взірці дій, які рекомендується виконувати.

12. Регулятивна функція культури зводиться до:

- а) формування в межах культурної системи світогляду;
- б) збереження відносної цілісності суспільства;
- в) передачі соціальної спадщини за допомогою мови;
- г) формування особистості.

13. Об'єктом соціології освіти є:

- а) методи навчання;
- б) сфера освіти в цілому;
- в) форми освіти;
- г) педагогічний колектив.

14. Освіта виступає в суспільстві:

- а) соціальним інститутом;
- б) соціальним законом;
- в) соціальною спільнотою.
- г) соціальним явищем.

15. Соціологія праці та зайнятості – це:

- а) галузева соціологічна теорія;
- б) прикладна частина соціології;
- в) наука про трудові колективи;
- г) частина економічної соціології.

16. Предмет соціології праці та зайнятості – це:

- а) економічний механізм підвищення ефективності праці;
- б) соціально-трудова відносина у сфері праці;
- в) розвиток особистості;
- г) стійка система соціальної поведінки груп в економічній сфері.

17. Хто є автором теорії „потреби досягнення результатів”?

- а) А. Маслоу;
- б) Ф. Герцберг;
- в) Д. Макгрегор;
- г) Д. Макклелланд.

18. До мотиваційних факторів згідно з теорією „подвійної мотивації” Ф. Герцберга відносяться:

- а) політика адміністрації;
- б) умови праці;
- в) кар’єра;
- г) визнання і схвалення результатів роботи.

19. Конкретне соціологічне дослідження – це:

а) збір інформації про сукупну думку певної групи людей з певної проблематики;

б) комплексна програма взаємопов’язаних заходів, спрямованих на розвиток соціальних процесів у трудових колективах, регіонах;

в) складний комплекс програмно-впорядкованих науково-теоретичних, методичних та організаційно-технічних засобів, спрямованих на досягнення дослідницьких цілей і завдань;

г) цілісна система визначення змін в суспільстві на основі аналізу масових уявлень про них.

20. Різновид соціологічного дослідження, яке має на меті отримати цілісне, якомога повне уявлення про соціальне явище, що вивчається, називається:

- а) польовим;
- б) пілотажним;
- в) аналітичним;
- г) описовим.

Варіант 2.

1. Предметом наукового вивчення соціології виступає:

- а) політична свідомість та державний устрій;
- б) людська індивідуальна свідомість та психологічні особливості суспільства;
- в) реальна суспільна свідомість та форми життєдіяльності суспільства;
- г) національна культура.

2. До якого типу категорій належить поняття „суспільство”:

- а) до загальнонаукових категорій у соціологічному заломленні;
- б) до безпосередніх соціологічних категорій;
- в) до категорій дисциплін суміжних із соціологією;
- г) усі відповіді правильні.

3. В якій роботі Г. Спенсер здійснює порівняльний аналіз соціальних та біологічних організмів?

- а) „Основи соціології”;
- б) „Принципи соціології”;
- в) „Соціологія як предмет вивчення”;
- г) „Вивчення соціології”.

4. Згідно з М. Вебером соціальна дія, яка здійснюється на основі неусвідомлених психологічних імпульсів, почуттів – це:

- а) цілераціональна;
- б) ціннісно-раціональна;
- в) традиційна;
- г) афективна.

5. На думку якого вченого людство послідовно пройшло чотири формації: первісну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну?

- а) К. Маркса;
- б) Д. Белла;
- в) М. Вебера;
- г) Т. Парсонса.

6. Визначте два головних елементи соціальної структури:

- а) система класів, верств, професійних та інших груп;
- б) система символів, норм, правил;
- в) соціально-територіальні спільності;
- г) соціальні інститути, безкласова система ролей і статусів.

7. Ціннісні орієнтації – це:

- а) реальні причини дій, що формуються в індивідів у зв'язку з їх відмінностями за станом і роллю в суспільному житті;
- б) спрямованість особистості на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства;
- в) загальна орієнтація людини на певний соціальний об'єкт, що передуює дії і виражає схильність діяти певним чином щодо цього об'єкта;
- г) об'єктивно зумовлена для людини необхідність у засобах існування і в діяльності з їх придбання.

8. На думку А. Платонова, темперамент, статеві та вікові властивості психіки характеризують таку підструктуру в структурі особистості як:

- а) біологічну;
- б) психологічну;
- в) соціального досвіду;
- г) спрямованості особистості.

9. Сім'я, яка складається з батьків і дітей, які перебувають на їхньому утриманні, називається:

- а) нуклеарною;
- б) розширеною;
- в) полігамною;
- г) полігінійною;

10. Категорія „нуклеарна сім'я” введена в соціологію:

- а) Ж. Мурдоком;
- б) М. Мід;
- в) П. Сорокіним;
- г) Ч. Ломброзо.

11. Що не відноситься до елементів культури?

- а) мова як знакова система;
- б) цінності та норми;
- в) система догматів;
- г) зразки поведінки (звичаї, обряди, традиції).

12. Культура, створена конкретним суспільством, яка передається з покоління в покоління – це:

- а) субкультура;
- б) контркультура;
- в) суперкультура;
- г) загальнолюдська культура.

13. До якого соціального процесу в більшій мірі включається процес освіти?

- а) урбанізації;
- б) культуризації;
- в) соціалізації;
- г) стигматизації.

14. Яка з перелічених функцій не властива соціології освіти?

- а) прогностична;
- б) ідеологічна;
- в) культурна;
- г) виховна.

15. Категорії: зміст праці, характер праці, суб'єкти праці – це:

- а) категорії визначеності;
- б) категорії обумовленості;
- в) категорії вибору;
- г) немає правильної відповіді.

16. Наука, що розглядає працю з позиції підвищення її продуктивності – це:

- а) наукова організація праці;
- б) ергологія;
- в) соціологія праці;
- г) економічна соціологія.

17. До процесуальних теорій мотивації належить:

- а) теорія ієрархії потреб;
- б) теорія справедливості;
- в) теорія досягнення результатів;
- г) теорія подвійної мотивації.

18. Яка мотиваційна модель ґрунтується на припущенні, що бажання бути корисним і визнаним групою для індивіда важливіше, аніж гроші?

- а) традиційна модель;
- б) модель людських відносин;
- в) модель людських ресурсів;
- г) немає правильної відповіді.

19. Панельне дослідження – це:

- а) дослідження, при якому обстежуються одні й ті ж люди через однакові часові інтервали;
- б) дослідження, при якому відбувається довготривале спостереження за об'єктом;
- в) дослідження, предметом якого виступає певна вікова група, постійна в часі;
- г) цілісна система визначення змін в суспільстві на основі аналізу масових уявлень про них.

20. Теоретико-методичний розділ програми конкретного соціологічного дослідження не включає в себе:

- а) формулювання проблеми, визначення об'єкта та предмета дослідження;
- б) уточнення та інтерпретацію основних понять;
- в) стратегічний план дослідження;
- г) розробку робочих гіпотез.

Варіант 3.

1. Відносно сталі і систематично відновлювані зв'язки та відносини між соціальними суб'єктами – це:

- а) соціальне явище;
- б) соціальний процес;
- в) соціальний закон;
- г) соціальна дія.

2. Термін „соціологічні теорії середнього рівня” в соціології ввів:

- а) П. Сорокін;
- б) Р. Мертон;
- в) Г. Спенсер;
- г) Т. Парсонс.

3. Засновником „розуміючої” соціології є:

- а) М. Вебер;
- б) Е. Дюркгейм;
- в) Г. Зіммель;
- г) Ф. Тьонніс.

4. До структурних парадигм теоретичної соціології належать:

- а) символічний інтеракціонізм;
- б) структурний функціоналізм;
- в) соціологія конфлікту;
- г) феноменологічна соціологія.

5. Автором тези, що клас – це група людей, які мають однакове відношення до засобів виробництва, є:

- а) Ф. Тейлор;
- б) К. Маркс;
- в) М. Вебер;
- г) Е. Дюркгейм.

6. Вкажіть два шляхи підвищення соціального статусу:

- а) аскрипція;
- б) адаптація;
- в) досягнення;
- г) реорганізація.

7. Аскриптивний соціальний статус – це:

- а) позиція, придбана індивідом у суспільстві завдяки його власним зусиллям;
- б) становище індивіда в суспільстві, пов'язане з певними правами та обов'язками;
- в) соціальне становище в суспільстві, приписане індивіду на основі його віку;
- г) становище індивіда в первинній групі, яке обумовлюється ставленням до нього оточення.

8. Соціалізація особистості – це:

- а) освоєння норм і традицій даного суспільства;
- б) вид аномії;

в) становище індивіда в суспільстві, пов'язане з певними правами та обов'язками;

г) втрата особистістю об'єктивної належності до певної соціальної групи.

9. Шлюб між однією жінкою і кількома чоловіками – це:

а) моногамний шлюб;

б) груповий шлюб;

в) кузенний шлюб;

г) поліандрійний шлюб.

10. Молода сім'я, яка проживає окремо від батьків, називається:

а) патрілокальною;

б) нелокальною;

в) матрілокальною;

г) егалітарною.

11. Норми – це:

а) установлені схеми поведінки;

б) правила і стандарти поведінки;

в) сукупність знаків і символів;

г) визнані суспільством цілі.

12. Сукупність правил поведінки – це:

а) етикет;

б) церемонія;

в) ритуал;

г) закон.

13. Освіта зумовлює місце особистості в такій підструктурі суспільства, як:

а) соціально-демографічній;

б) соціально-професійній;

в) соціально-територіальній;

г) соціально-етнічній.

8. Формування ціннісних установок щодо розвитку освіти є характерним для:

а) гуманістичної функції соціології освіти;

б) прогностичної функції соціології освіти;

в) світоглядної функції соціології освіти.

г) виховної функції освіти.

15. Соціально-трудова відносина – це:

а) відносина між окремими людьми, соціальними групами, які беруть неоднакову участь в економічному, політичному і духовному житті, мають різний соціальний статус, спосіб життя, джерела і рівні доходів, особистого споживання;

б) різноманіття соціальних відносин, що встановлюються в процесі і з приводу трудової діяльності між її учасниками;

в) відносина, зумовлені змістом виконуваних трудових функцій, які виявляються у встановленні пропорцій професійного і кваліфікаційного

складу робочої сили на основі визначення необхідних витрат часу на виробництво;

г) зв'язки, зумовлені власністю, бізнесом, ринком, підприємливістю, керівництвом та іншою діяльністю.

16. Праця – це:

а) прояв соціальної активності щодо навколишнього світу;

б) процес створення матеріальних і духовних цінностей;

в) відповідний рівень професійної підготовки;

г) соціальні відносини, що встановлюються в процесі трудової діяльності.

17. Цілеспрямований вплив на людину з метою підтримки певних характеристик її трудової поведінки – це:

а) мотивація;

б) соціальний контроль;

в) стимулювання;

г) адаптація.

18. Накази, розпорядження – це:

а) економічні методи стимулюванні праці;

б) адміністративні методи регулювання праці;

в) соціальна регуляція праці;

г) немає правильної відповіді.

19. Під час проведення пілотажного дослідження застосовується метод:

а) квантової вибірки;

б) стихійної вибірки;

в) кластерного відбору;

г) метод основного масиву.

20. Вид анкетування, який не передбачає спільності місця та часу під час заповнення анкети для всієї сукупності респондентів, називається:

а) анкетування індивідуальне;

б) анкетування групове;

в) поштове анкетування;

г) експертне анкетування.

Варіант 4.

1. До галузевих соціологічних теорій належать:
 - а) соціологія сім'ї;
 - б) соціологія особистості;
 - в) соціологія праці;
 - г) соціологія нації.
2. Встановлення подібності та відмінності, що ґрунтується на підставі співпадання чи не співпадання певних ознак об'єктів, є характерним для:
 - а) системно-структурного методу;
 - б) типологічного методу;
 - в) компаративного методу;
 - г) методу абстрагування.
3. Хто з наведених нижче дослідників не є представником теорії конфлікту:
 - а) Л. Козер;
 - б) Р. Дарендорф;
 - в) Д. Мід;
 - г) К. Боулдінг?
4. Якого українського мислителя протосоціологічного періоду сучасники називали українським (рутенським) Демосфеном?
 - а) Г. Сковороду;
 - б) С. Оріховського;
 - в) П. Могилу;
 - г) М. Костомарова.
5. Категорія „соціальна стратифікація” відображає:
 - а) ієрархічно організовану систему соціальної нерівності;
 - б) процес переміщення соціальних груп з однієї страти в іншу;
 - в) набір соціальних статусів особистості.
6. У якому із зазначених суспільств відсутня чітка стратифікаційна система?
 - а) кастовому;
 - б) становому;
 - в) первіснообщинному;
 - г) рабовласницькому.
7. Активна взаємодія індивіда з середовищем, у якому людина робить свідомий вибір – це:
 - а) адаптація;
 - б) інтеріоризація;
 - в) екстеріоризація;
 - г) десоціалізація.
8. Санкції – це:
 - а) засіб соціального контролю;
 - б) засіб стимулювання діяльності;
 - в) засіб узгодження соціальних інтересів;

г) засіб соціальної інтеграції.

9. У якому із творів українських письменників описано процес розпаду складної багатопоколінної сім'ї:

- а) „Наталка Полтавка”;
- б) „Кайдашева сім'я”;
- в) „Захар Беркут”;
- г) „Назар Стодоля”.

10. В європейській культурі статеve співжиття кровних родичів трактується як:

- а) проміскуїтет;
- б) марганатичний шлюб;
- в) кузенний шлюб;
- г) інцест;

11. Девіантна культура – це:

- а) сукупності переконань, цінностей, норм, зразків поведінки, характерних для певної соціальної спільноти;
- б) культура конкретного індивіда;
- в) різновид субкультури, що притаманний групам з соціально відхиленою поведінкою;
- г) сукупність культурних зразків, які вказують на стандарти правильної поведінки, дозволяють або забороняють певні дії.

12. Процес включення людини в культуру називається:

- а) урбанізацією;
- б) стигматизацією;
- в) культуризацією;
- г) соціалізацією.

13. Диференціація учнів за здібностями, предметними і професійними нахилами відображає зміст:

- а) селективної функції інституту освіти;
- б) комунікативної функції інституту освіти;
- в) інструментальної функції інституту освіти;
- г) виховної функції інституту освіти.

14. До допрофесійних підсистем соціального інституту освіти відносять:

- а) загальну середню освіту;
- б) позашкільну освіту і виховання;
- в) професійно-технічну освіту.
- г) аспірантуру та докторантуру.

15. Узагальнена характеристика процесу праці, яка враховує різноманітність функцій праці, види трудових операцій, технічне оснащення – це:

- а) ставлення до праці;
- б) зміст праці;
- в) характер праці;
- г) умови праці.

16. Характер праці – це:

- а) категорія, яка виражає соціальну сутність праці як важливого суспільного процесу;
- б) сукупність чинників, які впливають на працездатність, здоров'я працівника;
- в) узагальнена характеристика процесу праці, яка враховує різноманітність функцій праці, види трудових операцій, технічне оснащення;
- г) зовнішня чи внутрішня спонука до трудової діяльності задля досягнення певних цілей.

17. Путівка на відпочинок – це:

- а) грошовий стимул;
- б) не грошовий стимул;
- в) моральний стимул;
- г) статусний стимул.

18. Підвищення змістовності праці, покращення її умов характеризує таку стратегію стимулювання, як:

- а) товарно-продуктивну;
- б) патерналістську;
- в) стимулювання самою працею;
- г) стимулювання почуття господаря.

19. Фокусоване інтерв'ю – це:

- а) інтерв'ю, яке суворо регламентоване питальником;
- б) інтерв'ю, у якому респондента заздалегідь знайомлять з проблематикою бесіди;
- в) інтерв'ю, у якому тема визначена заздалегідь, а інтерв'юер має відносну свободу у веденні бесіди;
- г) ретельно спланована дискусія, націлена на збір думок респондентів у неформальних умовах.

20. Пошукове спостереження – це:

- а) спостереження, при якому дослідник тією чи іншою мірою безпосередньо включений у досліджуваний процес;
- б) спостереження, яке застосовується у реальній життєвій ситуації;
- в) спостереження, яке використовують з метою з метою пошуку фактів, коригуючи тему досліджень;
- г) усі відповіді правильні.

Варіант 5.

1. До гносеологічних функцій соціології належать:
 - а) теоретико-пізнавальна;
 - б) прогностична;
 - в) критична;
 - г) світоглядно-ідеологічна.
2. Соціологія відрізняється від інших гуманітарних дисциплін:
 - а) об'єктом дослідження;
 - б) предметом дослідження;
 - в) законами;
 - г) проблемами.
3. Український соціологічний інститут у Відні був заснований:
 - а) В. Липинським;
 - б) М. Туган-Барановським;
 - в) О. Гермайзе;
 - г) М. Грушевським.
4. Хто був автором першого українського підручника „Загальна соціологія”?
 - а) М. Грушевський;
 - б) М. Шаповал;
 - в) М. Драгоманов;
 - г) Б. Кістяківський.
5. Поняття „соціальна мобільність” було введено в науковий обіг:
 - а) Т. Парсонсом;
 - б) П. Сорокіним;
 - в) М. Мідом;
 - г) М. Вебером.
6. Термін „кар’єра” є синонімом:
 - а) міжгенераційної мобільності;
 - б) внутрішньогенераційної мобільності;
 - в) горизонтальної мобільності;
 - г) немає правильної відповіді.
7. Девіація – це:
 - а) різновид соціалізації особистості;
 - б) вид адаптації;
 - в) відхилення в системі морально-правових норм;
 - г) усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної спільноти.
8. На думку Е. Фромма, люди, орієнтовані на цінності обов’язку, порядку й дисципліни, є представниками:
 - а) традиціоналістичного типу особистості;
 - б) ідеалістичного типу особистості;
 - в) фрустрованого типу особистості;
 - г) реалістичного типу особистості.
9. Соціалізація молодого покоління, підтримання культурної безперервності суспільства є характерним для:

- а) репродуктивної функції сім'ї;
- б) господарсько-побутової функції сім'ї;
- в) соціально-статусної функції сім'ї;
- г) виховної функції сім'ї.

10. Соціологія вивчає сім'ю як:

- а) соціальний інститут;
- б) сферу відносин між чоловіком і жінкою;
- в) соціологічну категорію;
- г) малу соціальну групу.

11. Культура за своїми формами може бути:

- а) високою, низькою, масовою;
- б) високою, народною, немасовою;
- в) елітарною, народною, масовою;
- г) елітарною, низькою, народною.

12. Судження про інші культури з позицій вищості своєї власної культури трактується як:

- а) культурний релятивізм;
- б) етноцентризм;
- в) культурна дифузія;
- г) „культурна революція”.

13. Соціологія освіти – це:

а) спеціальна соціологічна теорія, яка розглядає науку як соціальний інститут, своєрідну сферу діяльності;

б) галузь соціологічного знання, яка вивчає закономірності розвитку та функціонування освіти як соціального інституту та його взаємодії з суспільством;

в) самостійна галузь науки, що вивчає соціокультурну сферу як систему і функціональну цілісність.

г) галузь соціології, яка вивчає особистість як суб'єкта соціальних відносин в системі навчання і виховання.

14. Предметом соціології освіти є:

- а) освіта як соціальний інститут;
- б) якість педагогічної праці;
- в) зміст виховання;
- г) педагогічний колектив як соціальна організація.

15. Аналітико-узагальнююча інтелектуальна діяльність, продуктом якої є певним чином оформлена інформація (текст, розрахунок, креслення, повідомлення тощо) – це:

- а) творча праця;
- б) розумова праця;
- в) управлінська праця;
- г) складна праця.

16. Комплекс спонукальних причин, під впливом яких так чи інакше діє особа в конкретній ситуації – це:

- а) трудова ситуація;

- б) мотивація;
- в) ціннісні орієнтації;
- г) соціальні очікування.

17. До якого типу трудової мобільності можна віднести наступний соціальний процес: без відриву від виробництва бригадир ремонтників закінчив вищий навчальний заклад і став інженером?

- а) професійно-кваліфікаційної;
- б) територіальної;
- в) міжгалузевої;
- г) внутрішньо організаційної.

18. Набуті попереднім досвідом схильності людини, що фіксують звичні способи задоволення її потреб, – це:

- а) цінності;
- б) норми;
- в) мотиви;
- г) диспозиції.

19. Метод якісно-кількісного аналізу документів з метою одержання об'єктивної, систематизованої й узагальненої інформації про соціальну реальність – це:

- а) контент-аналіз;
- б) анкетне опитування;
- в) інтерв'ю;
- г) соціометрія.

20. Особа, що бере участь в соціологічному дослідженні і є джерелом інформації, відповідаючи на запитання, поставлені в соціологічній анкеті чи бланку інтерв'ю – це:

- а) анкетер;
- б) інтерв'юер;
- в) респондент;
- г) доповідач.

6. ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ З КУРСУ „СОЦІОЛОГІЯ”

1. Соціологія як наука. Предмет і об'єкт соціології.
2. Структура соціологічного знання.
3. Метод соціології та його структура.
4. Закони і категорії соціології.
5. Функції соціології.
6. Місце соціології в системі суспільних наук.
7. Значення соціології для розв'язання соціально-економічних і політичних проблем модернізації українського суспільства.
8. Зародження і розвиток суспільно-політичних теорій у Стародавньому світі.
9. Соціальні знання епохи Середньовіччя.
10. Соціальні теорії епохи Відродження.
11. Розвиток соціального знання в період Нового часу.
12. О. Конт – засновники соціології як самостійної науки.
13. Соціологічна теорія Г. Спенсера.
14. Течії соціологічного позитивізму: соціальний дарвінізм, расово-антропологічна та географічна школи.
15. Соціологічна концепція марксизму та її критичний аналіз.
16. Течії соціологічного психологізму: психологічний еволюціонізм, Л. Уорда, психологія натовпу Г. Лебона, інстинктивізм У. Мак-Дугала.
17. Е. Дюркгейм про предмет та метод соціології.
18. „Розуміюча” соціологія М.Вебера.
19. Німецька формальна соціологія: Г.Зіммель та основні категорії його соціологічного вчення.
20. Німецька формальна соціологія: Ф.Тьонніс та предмет його дослідження.
21. Характерні риси сучасної соціології ХХ ст.
22. Зміст структурно-функціонального підходу до аналізу суспільства.
23. Інтерпретативні парадигми сучасної соціології.
24. Емпірична соціологія ХХ ст.
25. Інтегральна соціологія П.Сорокіна та її зміст.
26. Теорія соціокультурної динаміки П.Сорокіна.
27. Вітчизняна протосоціологія (від Київської Русі до 60-х років ХІХ ст.).
28. Академічний період української соціології (60-ті рр. ХІХ - 20-ті рр. ХХ ст.).
29. Соціологія в Радянській Україні.
30. Основні напрямки розвитку соціології в сучасній Україні.
31. Суспільство, основні ознаки і типи суспільства.
32. Поняття соціальної групи: сутність та різновиди.
33. Соціальні інститути, їх види та функції.
34. Соціальна дія та соціальна взаємодія як складники соціального процесу.

35. Соціальний контроль як спосіб саморегуляції суспільства.
36. Соціальна структура суспільства, її основні елементи.
37. Соціально-класова структура суспільства.
38. Соціальна стратифікація суспільства.
39. Соціальна мобільність та проблеми її вивчення.
40. Особливості стратифікації сучасного українського суспільства.
41. Особливості соціологічного аналізу особистості.
42. Соціальна структура особистості.
43. Соціалізації особистості як процес.
44. Соціальний статус і система соціальних ролей особистості.

Рольовий конфлікт.

45. Поняття „соціальний тип особистості”. Типології особистості.
46. Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група. Структура

сім'ї.

47. Типологія сім'ї та шлюбу. Функції сім'ї.
48. Тенденції розвитку сучасної сім'ї.
49. Поняття культури. Соціологія культури.
50. Основні категорії соціології культури.
51. Форми культури.
52. Освіта як інститут соціалізації та самореалізації.
53. Соціокультурна ситуація в сучасній Україні.
54. Соціології праці та зайнятості: об'єкт, предмет, основні категорії,

функції.

55. Мотивація та стимулювання трудової поведінки.
56. Трудова кар'єра як соціальне явище.
57. Соціологічне дослідження, його етапи і функції.
58. Програма соціологічного дослідження.
59. Характеристика основних методів збору соціологічної інформації:
аналіз документів, спостереження, опитування, експеримент.
60. Призначення і методика соціометричного дослідження.

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання всіх видів поточного і підсумкового контролю диференційоване і проводиться за 100 бальною шкалою ECTS.

<i>Оцінка ECTS.</i>	<i>Національна шкала</i>		<i>Університетська шкала</i>
A	5 «відмінно»	зараховано	90-100
B	4 «добре»		80-89
C			70-79
D			60-69
E	3 «задовільно»		50-59
FX	2 «незадовільно»	не зараховано	26-49 (з можливістю повторного складання)
F		1-25 (з обов'язковим повторним курсом)	

Оцінка А «Відмінно» виставляється студенту, який володіє глибокими знаннями теоретичного матеріалу, виконав усі передбачені програмою навчання завдання, якість виконання яких оцінена кількістю балів, близькою до максимального. Суттєвим моментом у відповідях студента повинні бути зв'язок теорії з практикою, вміння застосовувати теоретичні знання при розв'язанні практичних завдань.

Оцінка В «Дуже добре» – теоретичний курс студентом засвоєний в значній мірі, проте допущені незначні неточності та пропущені окремі пояснення, в основному сформовані необхідні практичні навички роботи з засвоєним матеріалом; передбачені програмою навчання завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, наближеною до максимального.

Оцінка С «Добре» – теоретичний курс студентом засвоєним по суті, але допускаються незначні неточності, неповне викладення матеріалу, деякі навички роботи з засвоєним матеріалом сформовані недостатньо, всі передбачені програмою навчання завдання виконані, якість виконання більшості з них не оцінена максимальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.

Оцінка D «Задовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, дані відповіді на частину питань, але не менше 75% від повної відповіді, причому у відповідях не було принципових помилок, наявні прогалини не мають суттєвого характеру, необхідні практичні навички роботи з засвоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання завдань виконані, але наявні певні неточності та недоречності, деякі з виконаних завдань містять помилки.

Оцінка E «Достатньо» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, дана відповідь на частину питань, але не менше 60% від повної відповіді, є суттєві неточності та недоречності, порушена послідовність у викладенні

програмного матеріалу, є помилки в формулюванні основних теоретичних положень, відчуваються складнощі у вирішенні практичних питань, практичні навички роботи несформовані, багато з передбачених програмою навчання завдань не виконано або якість виконання деяких з них оцінені кількістю балів, близькою до мінімальної.

Оцінка FX «Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково, дано правильну відповідь тільки на частину питань (в обсязі менше, ніж 60%), необхідні практичні навички роботи несформовані, більшість передбачених програмою навчання завдань невиконані, або їх якість виконання оцінені кількістю балів, близькою до мінімального. При додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань.

Оцінка F «Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу незасвоєний, необхідні практичні навички роботи несформовані, усі виконані завдання містять грубі принципові помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до будь-якого значимого підвищення якості виконання навчальних завдань.

Згідно з видами контролю знань і умінь, набутих студентом, 100-бальна шкала передбачає врахування оцінок поточної успішності, балів за контрольну роботу та балів за індивідуальну роботу.

**Розподіл максимальної кількості балів під час оцінювання знань
студентів із дисципліни
«Соціологія»
(форма підсумкового контролю – залік)**

Максимальну кількість балів у процесі оцінювання знань студентів за підсумками дисципліни розподіляють за вимогами підсумкового контролю у формі заліку. Підсумковий бал визначається на останньому семінарському занятті. Він складається із суми підсумкового бала за семінарські заняття (максимально 45 балів), бала за модульну контрольну роботу (максимально 25 балів), бала за контрольну роботу (у формі тестів) (максимально 20 балів) і бала за індивідуальну роботу (максимально 10 балів) та в сукупності становить 100 балів¹. Незадовільні оцінки (за винятком відпрацьованих) не беруть до уваги при додаванні оцінок, але вони входять до переліку загальної кількості оцінок.

¹ Підсумковий бал за семінарські заняття обчислюють з урахуванням коефіцієнта «9»

Таблиця 2

**Приклад обчислення підсумкового балу за семінарські заняття
з навчальної дисципліни
«Соціологія»**

(згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку)

<i>Тема (№ п/п)</i>	<i>Оцінка</i>	<i>Підсумкова оцінка за семінарські заняття в семестрі</i>	<i>Підсумковий бал за семінарські заняття</i>
Тема 1	3	$(3+4+4+5+3+4+4+2)/8$ $=3,6$	$3,6 \times 8 = 28,8 \sim$ 29
Тема 2	4		
Тема 3	4		
Тема 4	5		
Тема 5	3		
Тема 6	4		
Тема 7	4		
Тема 8	2		

Приклад обчислення підсумкового семестрового балу зазначеної навчальної дисципліни відповідно до вимог контролю у формі екзамену відображено в табл. 3.

Таблиця 3

**Приклад обчислення семестрового балу
з навчальної дисципліни
«Соціологія»**

(згідно з вимогами підсумкового контролю у формі заліку)

Тема (№ п/п)	Оцінка	Підсумкова оцінка за семінарські заняття в семестрі	Підсумковий бал за семінарські заняття ²	Індиві- дуальна робота ³	Моду- льний конт- роль ⁴	Тесто- вий конт- роль ⁵	Підсум- ковий бал навчаль- ної дисцип- ліни ⁶
Тема 1	3	(3+4+4+5+ 3+4+4+2)/8 =3,6	3,6 x 9 = 28,8 29 балів	6 балів	15 балів	15 балів	65 балів
Тема 2	4						
Тема 3	4						
Тема 4	5						
Тема 5	3						
Тема 6	4						
Тема 7	4						
Тема 8	2						

² Максимально 45 балів

³ Максимально 10 балів

⁴ Максимально 25 балів

⁵ Максимально 20 балів

⁶ Максимально 100 балів

8. ОРГАНІЗАЦІЯ, ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ І ЗАСОБИ ЗДІЙСНЕННЯ ПОТОЧНОГО І ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Система оцінювання знань студентів із навчальної дисципліни «Соціологія» розроблена згідно з діючими вимогами, охоплює поточний, модульний та підсумковий контроль знань.

Поточний контроль

Поточний контроль рівня знань студентів здійснюється під час лекційних, семінарських, індивідуальних консультаційних занять. Його мета – перевірка знань студентів з окремих тем навчальної дисципліни та з'ясування рівня їхньої підготовленості до виконання конкретних завдань.

Завдання поточного контролю рівня знань студентів - виявити обсяг, глибину та якість засвоєння матеріалу; а також виявити прогалини у знаннях студентів і реалізувати можливості їх усунення; стимулювати інтерес студентів до предмета.

Форми поточного контролю рівня знань студентів – усне опитування, письмове опитування, тести, дискусійне обговорення, індивідуальне розв'язання практичних завдань, творчих проблемних запитань. За підсумками поточного контролю знань, результати якого відображені в оцінках за семінарські заняття, наприкінці семестру виводять підсумкову оцінку поточного рівня успішності студентів – середнє арифметичне всіх отриманих оцінок.

Пропущені заняття студенти відпрацьовують обов'язково. Студент зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття впродовж двох тижнів з часу його пропуску. Невідпрацьовані вчасно пропущені заняття є підставою для не допуску студента до складання модульного контролю, заліку чи іспиту.

Модульний контроль

Модульний контроль (сума балів за окремий змістовий модуль) здійснюють на підставі оцінювання знань студентів після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля. Завдання модульного контролю полягає в перевірці розуміння та ступеня засвоєння певного матеріалу (теми). Структура навчальної дисципліни передбачає контроль за підсумками вивчення двох змістових модулів у формі контрольних робіт.

Семестровий контроль

Семестровий контроль є формою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі вивчення дисципліни. Семестровий контроль здійснюється у формі диференційованого заліку.

Студент не допускається до складання семестрового контролю, якщо впродовж семестру він набрав менше ніж 25 балів. Він зобов'язаний виконати додаткові види роботи з метою підвищення семестрового рейтингу (перескласти тему, за підсумками вивчення якої отримав незадовільну оцінку, виконати завдання індивідуальної роботи та ін.). У терміни, встановлені графіком навчального процесу, списки студентів, недопущених до складання семестрового контролю, до початку контролю, згідно з графіком навчального

процесу, подають у формі доповідної керівника курсу завідувачеві кафедри та деканові факультету. Позначка у відомості про не допуск студента до складання підсумкової форми семестрового контролю робиться за розпорядженням деканату навчального підрозділу.

Залік – форма підсумкового контролю, зміст якого полягає в оцінюванні за засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни і містить складені змістові модулі, виконані індивідуальні завдання та завдання для самостійної роботи студентів.

Семестровий контроль студентами, які не з'явилися на момент складання заліку, одержали незадовільну підсумкову оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до складання семестрового контролю, перескладається згідно з графіком навчального процесу та розпорядженнями навчального підрозділу. Студенти, які не з'явилися на перескладання семестрового контролю, а також ті, які за підсумками перескладання отримали незадовільну оцінку (менше 50 балів) або були недопущені до перескладання семестрового контролю, перескладають залік до початку державних іспитів перед комісією, створеною за розпорядженнями відповідного навчального підрозділу.

9. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреева Г. Социальная психология / Г. Андреева. – М.: Аспект Пресс, 1998. – 376 с.
2. Антонов И. А. Микросоциология семьи (Методология исследования структур и процессов) / И. А. Антонов. – М.: Note Rene, 1998.
3. Арон Р. Етапи розвитку соціальної думки / Р. Арон. – К.: Юніверс, 2004. – 688 с.
4. Асп Э. Введение в социологию / Пер. с фин. под общ. ред. А. О. Боронова / Э. Асп. – СПб.: Алетейя, 1998. – 245 с.
5. Болотіна Є. Соціологія: навчальний посібник / Є. Болотіна, В. Мішура. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 128 с.
6. Вакуленко С. Соціологія праці: навч.-метод. посіб. / С. Вакуленко. – К.: Знання, 2008. – 262 с.
7. Вебер М. Избранные произведения: Пер с нем. / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
8. Гайналь Т. О. Критерії амбівалентності кризи сучасної сім'ї / Т. Гайналь // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Вип. XII. – Івано-Франківськ: Плай, 2009. – С. 77-81.
9. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура / Э. Гидденс // Социологические исследования. – 1992. - №11. – С. 107-121.
10. Гіденс Е. Соціологія / Пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; Наук. ред. О. Іваненко / Е. Гіденс. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
11. Головаха Є. Україна та Європа: Результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження / Є. Головаха, А. Горбачик, Н. Панина. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. – 142 с.
12. Гречихин В. Лекции по методике и технике социологических исследований: учебное пособие / В. Гречихин. – М.: Изд-во МГУ, 1988. – 456 с.
13. Громов И. А. Западная социология: учебное пособие / И. А. Громов, А. Ю. Мацкевич, В. А. Семенов. – СПб: Ольга, 1994. – 329 с.
14. Дворецька Г. Соціологія праці: навч. посіб. / Г. Дворецька. – К.: КНЕУ, 2001. – 243 с.
15. Девятко И. Методы социологического исследования / И. Девятко. – Екатеринбург: изд-во Уральского университета, 1998. – 208 с.
16. Добренъков В. И. Методы социологического исследования: учеб. / В. Добренъков, А. Кравченко. – М: ИНФРА-М, 2004. – 768 с.
17. Дряхлов Н. Эффективность деятельности сотрудников и их вознаграждение на Западе / Н. Дряхлов, Е. Куприянов // Социологические исследования. – 2002. – №12. – С. 87-92.
18. Захарченко М. В. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.) / М. В. Захарченко, О. І. Погорілий. – К.: Либідь, 1993. – 336 с.
19. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности / А. Здравомыслов. – М.: Мисль, 1986. - 156 с.

20. Злобіна О. Категорія „особистість” у системі понять соціологічної теорії / О. Злобіна // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С. 121-134.
21. Злобіна О. Суспільна криза: життєві стратегії особистості / О. Злобіна, В. Тихонович. – К.: Стилос, 2001. – 238 с.
22. Ионин Л. Г. Социология культуры / Л. Ионин. – М.: Логос, 1996. – 362 с.
23. История социологии в Западной Европе и США: учеб. для вузов / отв. ред. Г. В. Осипов. – М.: Изд. группа Норма – ИНФРА, 1999. – 576 с.
24. История теоретической социологии. Т. 1,2 / сост. и ред. Ю. Давыдов. – М.: Канон, 1997. – Т. 1. – 496 с. – Т. 2. – 560 с.
25. Івашенко О. Про анатомію економічної нерівності в сучасній Україні: соціологічні дослідження / О. Іваненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – №4. – С. 29-55.
26. Історія української культури / за ред. В. П. Шкварця. – Миколаїв, 1996. – 210 с.
27. Капитонов З. А. Социология XX века: история и технологии: учебное пособие / З. А. Капитонов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 408 с.
28. Карлін М. Стимулювання праці в перехідній економіці / М. Карлін. – Луцьк, 1997. – 168 с.
29. Катаєв С. Сучасне українське суспільство: навч. посіб. / С. Катаєв. – К.: Цент навчальної літератури, 2006. – 200 с.
30. Кравченко А. И. История зарубежной социологии: учеб. пособ. для ВУЗов / А. И. Кравченко. – М.: Культура, Академический проект, 2005. – 704 с.
31. Лукашевич М. Соціологія праці: підручник / М. Лукашевич. – К.: Либідь, 2004. – 440 с.
32. Лукашевич М. Соціологія. Загальний курс: підруч. / М. Лукашевич, М. Туленков. – К.: Каравела, 2004. – 456 с.
33. Молевич Е. Труд как объект и предмет исследований общей социологии / Е. Молевич // Социологические исследования. – 2001. – №7. – С. 7-22.
34. Нестуля О. Соціологія: практикум модульний варіант: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. О. Нестуля, С. І. Нестуля, С. Ж. Везомська. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
35. Огаренко В. Соціологія праці: навч. посіб. / В. Огаренко, Ж. Малахова. – Запоріжжя: ГУ „ЗІДМУ”, 2001. – 303 с.
36. Павліченко П. П. Соціологія. Навчальний посібник / П. П. Павліченко, Д. А. Литвиненко. – К.: Лібра, 2002. – 256 с.
37. Паніна Н. В. Технологія соціологічного дослідження: курс лекцій / Н. Паніна. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2007. – 320 с.
38. Піча В. Соціологія: Короткий навчальний словник: терміни і поняття / В. Піча, А. Хорунжий, Л. Климанська, В. Савка / за ред. В. Пічі. – К.: „Каравела”; Львів: „Новий світ - 2000”; Львів „Магнолія 2006”, 2008 – 340 с.

39. Піча В. Соціологія: курс лекцій / В. Піча. – К.: Заповіт, 1996. – 344 с.
40. Піча В. Як підготувати, провести й узагальнити результати соціологічних досліджень / В. Піча, С. Вовканич, В. Маковецький. – Львів, 1996. – 34 с.
41. Победа Н. А. Социология культуры / Н. Победа. – Одесса: Астропринт, 1997. – 224 с.
42. Погорілий О. І. Соціологічна думка ХХ століття: посіб. / І. О. Погорілий. – К.: Либідь, 1996. – 224 с.
43. Попова І. Соціологія. Пропедевтичний курс: підручник для студентів вищих навч. закл. / І. Попова. – 2-ге вид. – К.: Тандем, 1998. – 272 с.
44. Практикум з соціології: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти / за ред. В. Пічі. – Львів: „Магнолія 2006”, 2009. – 368 с.
45. Примуш М. Загальна соціологія: навч. посіб. / М. Примуш. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 592 с.
46. Пшеничнюк О. В. Соціологія: посібник для підготовки до іспитів / О. В. Пшеничнюк, О. В. Романовська. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2002. – 152 с.
47. Рабочая книга социолога / под ред. Г. В. Осипова. – М.: Наука, 1983. – 476 с.
48. Радугин А. А. Социология: курс лекций / А. А. Радугин, К. А. Радугин. – М.: Центр, 2001. – 224 с.
49. Руткевич М. О предмете социологической науки: три методологических вопроса / М. Руткевич // Социологические исследования. – 1991. – №7. – С. 25-37.
50. Ручка А. А. Курс історії теоретичної соціології: навч. посіб. / А. А. Ручка, В. В. Танчер. – К.: Наукова думка, 1995. – 327 с.
51. Сарно А. Типы трудовой мотивации и их динамика / А. Сарно // Социологические исследования. – 1999. – №5. – С. 44-53.
52. Синельников О. В. Социально одобряемые причины разводов в прошлом и настоящем / О. В. Синельников // Социологические исследования. – 1992. – №2. – С. 27-38.
53. Сірій Є. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку спеціальні та галузеві теорії: навч. посіб./ Є. Сірій. – К.: Атака, 2004. – 480 с.
54. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М.: Феникс, 1994. – 688 с.
55. Современная западная социология. Словарь / сост. Ю. Давыдов, М. Ковальова, А. Фоменков. – М.: Политиздат, 1990. – 432 с.
56. Соціологічна думка України: навч. посіб. / М. В. Захарченко, В. Ф. Бурлачук, М. О. Молчанов та ін. – К.: Заповіт, 1996. – 424 с.
57. Соціологія культури: навч. посібник / О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін. - К.: „Каравела”, Львів: „Новий світ-2000”, 2002. – 334 с.
58. Соціологія: навч. посіб. / за ред. С. О. Макеєва. – 2-е вид. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 455 с.

59. Соціологія: підруч. / за ред. В. П. Андрущенко, М. І. Горлача. – Київ – Харків, 1998. – 624 с.
60. Соціологія: підруч. для студентів вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Городяненка. – К.: ВЦ „Академія”, 2005. – 560 с.
61. Танчин І. Соціологія: навч. посіб. / І. Танчин. – К.: Знання, 2007. – 351 с.
62. Тимченко Н.С. Культура в современном социогуманитарном знании / Н. Тимченко // Социологические исследования. – 1998. – № 8. – С. 109-112.
63. Тощенко Ж. Предмет и структура социологии труда /Ж. Тощенко // Социологические исследования. – 2003. – №3 – С. 48-58.
64. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтингово-модульною системою навчання / Н. Черниш. – К.: Знання, 2009. – 468 с.
65. Чухно В. П. Общество и семья: вчера, сегодня, завтра / В. П. Чухно. – Донецк, 1990. – 248 с.
66. Шевчук В. О. Відродження і реформація в українській культурі XV-XVII ст. / В. Шевчук // Філософська і соціологічна думка. – 1989. – №4.
67. Шульга М. Соціальний ареал життя особистості / М. Шульга // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №2. – С. 20-23.
68. Ядов В. Размышления о предмете социологии / В. Ядов // Социологические исследования. – 1990. – №2. – С. 3-17.

